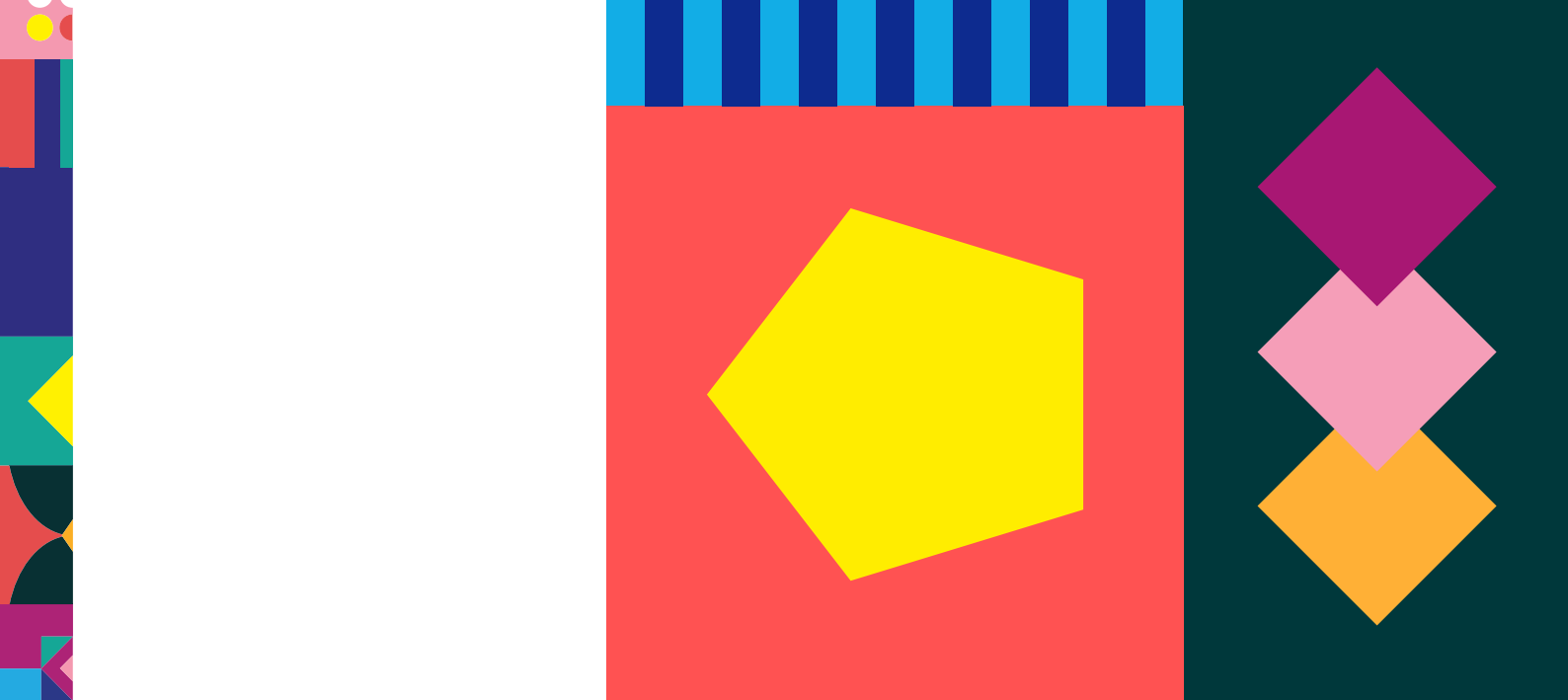

Kuidas paremini kaasata?

Puuetega inimesi kaasavate
Euroopa noorteprojektide juhend

Avaldatud 2021. aasta novembris

Strategic Partnership for Inclusion

www.salto-youth.net/spinclusion

Autor: **Elżbieta Kosek**

Kaastöötajad:

Güler Koca, kaasamise ja vähemuste õiguste ekspert

Karina Chupina, koolitaja ja ekspert puuete, noorte, mitmekesisuse ja kaasamise alal

Lauri Heikkinen, Euroopa vabatahtliku teenistuse vilistlane ning kaasatuse koostööprojekti (ingl k Strategic Partnership on Inclusion (SPI)) valdkonna „Tervis ja mitmekesised võimed” liikmed

Kordineerija: Hanna Schüßler (JUGEND für Europa) ja Tony Geudens (SALTO Inclusion & Diversity)

Kujundus: OÜ Cirkus-visual communications

Kaane illustratsioon: Claudia Esser manufactur.de

See dokument ei pruugi kajastada Euroopa Komisjoni või avaldamisele kaasa aitavate organisatsioonide ametlikke seisukohti.

Rahastanud:

Erasmus+

Kaasamise koostööprojekt (SPI)

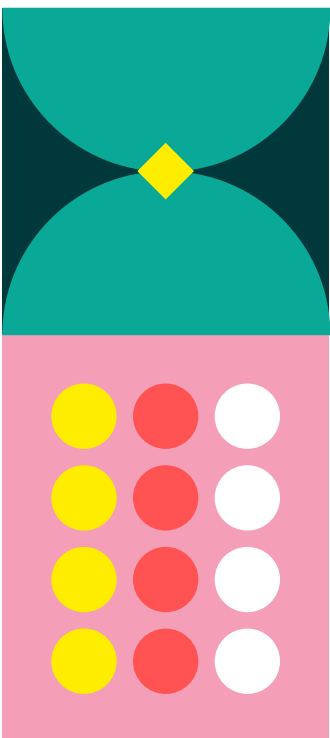
(SPI – The Strategic Partnership for Inclusion)

See juhend, mis on mõeldud puuetega inimesi kaasavate Euroopa noorteprojektide jaoks, on koostatud kaasamise koostööprojekti „Strategic Partnership for Inclusion (SPI)“ valdkonna „Tervis ja mitmekesised võimed“ raames. Tegemist on mitmeaastase strateegilise koostööprojektiga, mis hõlmab 17 programmi „Erasmus+ noored“ riiklikku bürood Euroopa noorteprogrammide „Erasmus+“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ tarvis. Programme koordineerib SALTO kaasamis- ja mitmekesisusvahendite keskus [SALTO Inclusion & Diversity Resource Centre](#).

SPI põhieesmärk on julgustada vähemate võimalustega noori osalema programmides „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“.

Et seda saavutada, teeb SPI järgmist.

- ▶ Pöördub vastavates valdkondades tegutsevate organisatsioonide poole, et soodustada ja toetada veel rohkemate rahvusvaheliste organisatsioonide kaasamist.
- ▶ Arendab ja pakub koolitus- ja võrgustikutöö võimalusi vastavate valdkondade organisatsioonidele ning toetab riikidevaheliste partnerluste loomist.
- ▶ Hõlbustab paremat teadmiste edasiandmist ja parimate tavade jagamist, et tõsta programmide „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ kaasavate noorteprojektide kvaliteedi taset.
- ▶ Suurendab teadlikkust sihtrühmade vajadustest ja potentsiaalidest.
- ▶ Edendab programme „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ kaasamise ja suutlikkuse suurendamise vahenditena.

Sisukord

SISSEJUHATUS

Kaasamine ja mitmekesisus programmides „Erasmus+“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“.	4
Mida võib siit juhendist leida?	5

MIS ON KAASATUS?

Sotsiaalne kaasatus	6
Puuetega inimeste kaasamine	7
Puue	8
Kaasatus on inimõigus	8
Kaasavate noorteprojektide sihtrühmad	9

PUUETEGA INIMESTE KAASATUSE KONTROLLNIMEKIRI 10

KUIDAS KAASAVOID NOORTEPROJEKTE KAVANDADA JA ETTE VALMISTADA? 13

Kellest me üldse räägime? Tuvastage potentsiaalsed osalejad	13
Osalemistõkked	14
Kaasake noori	15
Kes on teie partnerid?	16
Aga teie tiim?	17
Valmistage oma projekt ette	19

KUIDAS JÕUDA PUUETEGA JA TERVISEHÄIRETEGA NOORTENI?

Kohandage oma kommunikatsioonimaterjale	21
Planeerige läbipaistev kandideerimis- ja värbamisprotsess	22

VALMISTAGE NOORED ETTE JA HINNAKE NENDE VAJADUSI

Tehke ettevalmistus lõbusaks	24
Mida peaksite teadma vajaduste hindamisest	25

MILLEGA ARVESTADA LOGISTIKAT PLANEERIDES?

Reisikorraldus	26
Transpordiliigi valimine	27
Ligipääsetav toimumiskoht	28
Vabatahtlike ruum	29

Ligipääsetav majutus	30
Ligipääsetavad seminariruumid ja vaba aja veetmise alad	30
Toitlustamine	32
Veel arvestada	33

KUIDAS LUUA KAASAVAT KESKKONDA?

Alustage oma tiimist	34
Looge tervitav füüsiline keskkond	35
Pöörake tähelepanu psüühilisele keskkonnale	36
Rajage tugisüsteeme	37
Grupidünaamika	38
Puute ja tervisehäiretega inimestega suhtlemine	39

KEEL JA SUHTLUS KAASAVATES NOORTEPROJEKTIDES **40**

KUIDAS KUJUNDADA KAASAVAT ÕPPEPROTSESSI?

Kaasava noorteprojekti programm	42
Kaasavates noorteprojektides kasutatavad meetodid	45
Kaasava projekti lõpuetapp	46

RISKIJUHTIMINE

Töötage välja riskihindamisplaan	48
Riskihindamine – noored	49
Riskihindamine – tiim	50

JÄRELTEGEVUS

Levitage infot!	52
Koju naasmine	53

KAASAMISTUGI PROGRAMMIDES „ERASMUS+“

JA „EUROOPA SOLIDAARSUSKORPUS“

Kaasatuse finantstoetus	55
Konkreetsed teostusvõimalused: mitmekesiste projektide formaadid	56

VIIDATUD MATERJALID **58**

Further reading	59
-----------------	----

AUTORIST **60**

Sissejuhatus

Kaasamine ja mitmekesisus programmides „Erasmus+“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“.

Kaasamine oli juba eelmise põlvkonna ELi noorteprogrammide üks põhiteemasid. Uued programmid „Erasmus+“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ (2021–2027) on kujundatud veelgi kaasavamaks. Programmide ligipääsetavust nii rohujuures tasandi organisatsioonidele kui ka märkimisväärsele hulgale noortele, kellel on rahvusvahelistes projektides osalemisel rohkem takistusi kui nende eakaaslastel, parandavad sihtotstarbeline rahaline kaasamistoetus, uued vormingud, lihtsustatud kandideerimisprotsess ning koolitus- ja võrgustikutöö võimalused organisatsioonidele ja noorsootöötajatele.

Programmide „Erasmus +“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ kaasamise ja mitmekesisuse strateegia (SALTO-YOUTH, 2021) toetab ja tugevdab uue põlvkonna programmide 2021–2027 kaasatuse ja mitmekesisuse mõõdet. Strateegias rõhutatakse, et Euroopa noorsootöö peaks edendama mitmekesisust ja looma võrdsed ligipääsuvõimalused kõigile, kõrvaldades tõkked ja barjäärid, mis takistavad paljudel noortel rahvusvahelistes noorteprogrammides osaleda. Programmiga väljendatakse seisukohta, et kaasavad tegevused peaksid olema suunatud kõigile noortele ning eriliselt tuleks rõhku panna sellele, et päriselt jõuda vähemate võimalustega noorteni.

Mida võib siit juhendist leida?

See juhend on vahend organisatsioonidele ja noorsootöötajatele, kes viivad ellu Euroopa projekte, kuid kellel on vähe kogemust puuetega inimesi kaasavate projektide kavandamisel või pole seda üldse. Juhendis käsitletakse kaasavate noorteprojektide põhiaspekte ja pakutakse lahendusi, ei osutata vaid vigadele. Eesmärk on aidata noorsootöötajatel tugevdada ja arendada oma kaasava ja mitmekesisust arvestava noorsootöö oskusi ning anda teadmisi puuetega ja terviseprobleemidega noortega töötamiseks.

Siit leiate praktiliste näpunäidete ülevaate, mille abil saate programmides „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ valmistada ette ja rakendada kaasavaid lühiajalisi tegevusi, samuti abi projektide järelmeetmeteks. Põhirõhk on **noortevahetustel ja noorte osalustegevustel programmis „Erasmus+ noored“ ning Euroopa solidaarsuskorpuse vabatahtlikul grupiteenistusel**. Kõiki nõuandeid saa kohandada ja üle kanda lühi- või isegi pikemaajalistele vabatahtlike projektidele või muudele kaasavatele noortetegevustele.

Noorsootöö, olgu see siis piirkondlik, riiklik või rahvusvaheline, peaks olema igal juhul kõigile kättesaadav ega tohiks kedagi välja jätta. **Kaasamine on Euroopa noorsootöö enesestmõistetav osa ja selle peavoolustamine on meie kõigi jaoks esmatähtis. Kaasamine annab võimaluse kaasa lüüa.**

Eialgu võib kaasavate tegevuste korraldamine tunduda keerulisena, kuid see toob palju kasu nii noortele kui ka noorsootöötajatele ja -organisatsioonidele. Inimesed on mitmekesised ja kui nende mitmekesiste vaatenurkadega arvestada, siis saame väärtusliku võimaluse mõista noorte vajadusi ja huve sügavamalt ja laiemalt. Kaasavam noorsootöö parandab noorteprojektide kvaliteeti ning muudab need mitmekesisemaks ja kättesaadavamaks, suurendades projektide mõju Euroopa ühiskonnale.

Selle juhendiga tahame kutsuda teid mõtlema selle üle, kui kaasavad on teie noorteprojektid. Soovime pakkuda tuge, et saaksite katsetada puuetega noorte kaasamist. **Isegi väikesed muudatused teie lähenemisviisides ja tegevustes võivad muuta teie tegevused uutele sihtrühmadele kättesaadavaks.** See juhend käsitleb paljusid kaasava rahvusvahelise noorsootööga seotud olukordi, protsesse ja perspektiive, et näidata üldist pilti. Kõik ei pruugi puudutada teie konkreetset projekti.

Loodame, et see puuetega inimesi kaasavate Euroopa noorteprojektide juhend inspireerib ja motiveerib teid liikuma noorteprojektide poole, mis on kaasavad ja mis arvestavad mitmekesisust. See on tänuväärne kogemus kõigile!

Mis on kaasatus?

Kaasatus puudutab meist igaüht isiklikult, kuna me vastutame ühiselt mitmekesisema, kaasavama ja õiglasema maailma loomise eest, kus kedagi ei jäeta maha.

Kui kõigi vajadused on rahuldatud, siis on kõik rahul – sellest võidavad kõik. Näiteks muudab lihtsa või hõlpsasti loetava keele kasutuselevõtt teabe kättesaadavamaks suuremale hulgale inimestele. Kaasatuse idee mõttes on kõige tähtsam ühiskonna valmisolek muutuda ja koos muuta mõtteviisi. Samas eeldab kaasamise rakendamine ühtset arusaama kaasamise mõistest ja selle taustast.

Sotsiaalne kaasatus

Sotsiaalne kaasatus tähendab seda, et **kõigi võimalused ühiskonnaelus osaleda suurenevad** ressursidele võrdse ligipääsu, sõnaõiguse ja igaühe õiguste austamise kaudu. Et ebasoodsaid olukordi ja tõrjutust oleks võimalikult vähe, tuleb vastavalt jaotada ka võimalused ja ressursid. See tähendab, et institutsioonid, struktuurid ja meetmed, näiteks õppimisvõimalused, peaksid olema kavandatud nii, et oleks arvestatud inimeste reaalseid olusid ja identiteetide mitmekesisust.

Kaasavas keskkonnas pole enam selliseid struktuure, mis on ainuõiged ja mida peetakse „normaalseks“ ja keegi ei pea end muutma, et sobituda. Selle asemel kohandatakse struktuure ja raamtingimusi **pidevalt ja ennetavalt** (seda teevad kõik asjaosalised!) **iga inimese vajaduste ja nõudmistega**, et igaüks saaks panustada oma individuaalsete omadustega. Sotsiaalne kaasatus tähendab **sellist suhtumise muutust, et mitmekesisust hakatakse tunnistama normiks** ja olemasolevaid erinevusi, olgu need nii väljakutset pakkuvad kui tahes, hakatakse nägema rikastavana ning võimaluste ja õppimise allikana kõigis ühiskonnaelu valdkondades.

Euroopa noorsootöös ja mitteformaalses hariduses mõistetakse kaasamist laia tegevusena, mis tagab, et nende eakaaslastest vähemate võimalustega inimestel on võrdne ligipääs struktuuridele ja programmidele. Seetõttu tuleks Euroopa noorteprojektide kavandamisel kasutada kaasavat ja mitmekesisust arvestavat lähenemisviisi.

Puuetega inimeste kaasamine

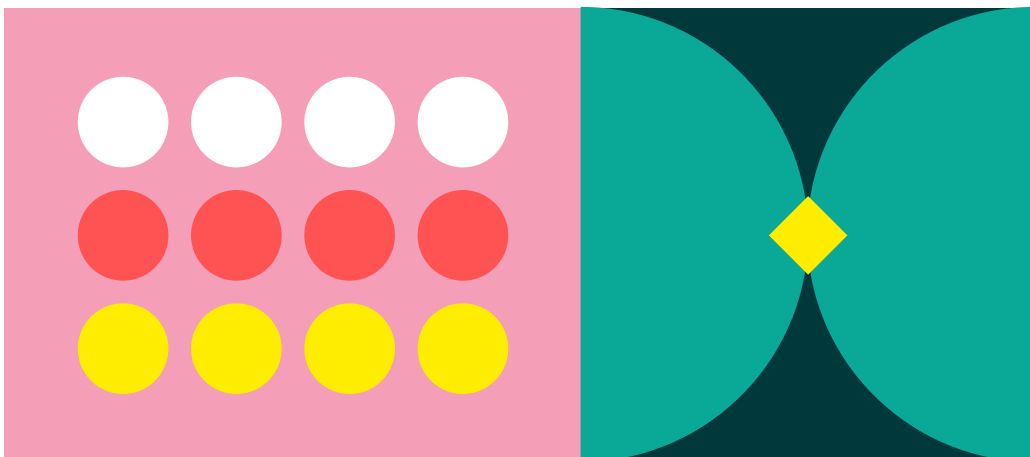
Kuigi mõnes riigis seostatakse kaasamist sageli puuetega inimestega, ei piirdu sotsiaalse kaasatuse idee ainult nendega. Puuetega inimeste kaasamine keskendub sotsiaalse kaasatuse olulise osana **puuetega inimeste õiguste ja osaluse tagamisele**. Sellega seoses tuleb meeles pidada, et puuetega inimesed ei ole ühetaoline rühm ja nad on erineva identiteediga, mis sõltub muu hulgas nende soost, päritolust, etnilisest kuuluvust jms. Lisaks on nende hulgas alaesindatud rühmi, nt intellektipuude, psühhosotsiaalsete puuete, pimekurtuse ja liitpuudega inimesed.

Puuetega inimeste kaasamine tähendab puuetega inimestele samade osalusvõimaluste loomist kui nende puueteta eakaaslastele. See hõlmab ka esimeste toetamiseks sobivate meetmete ja tavade kehtestamist.

Noorteprojektides kaasatuse suurendamise võti seisneb **hoiakute ja tegevuste muutmises**. Lisaks **tuleb tuvastada ligipääsutõkked ja need kõrvaldada** konkreetsete meetmete, vahendite ja teenuste abil.

Peaksime püüdma kohanema üksikisikute erinevate vajaduste ja taustaga kõigis valdkondades ja mitte eeldama, et inimesed kohanevad olemasolevate struktuuridega. See kehtib ka noorsootöö ja projektistruktuuride kohta. Seetõttu on ülioluline aktiivselt kaasata puuetega inimesi ja nende esindusorganisatsioone, nendega suhelda ja küsida arvamust kõige kohta, mida teeme.

Oluline on meeles pidada, et **kaasamine on kahesuunaline**. Kuigi enamikul ühiskondadel on veel palju õppida, kuidas kaasavamaks muutuda, tuleb alaesindatud rühmi dialoogi kaasata juba ennetavalt, et neid kuulataks ja nad panustada saaks. Ühine õppimine ja kogemine võib seega muuta vaatenurki ning luua võimsaid muutusi ja tõelist kaasatust.

Puue

Kuigi puuetega inimesi kiputakse käsitlema eraldiseisva erivajadustega inimeste rühmana, on puue osa inimeste mitmekesisusest ja sama levinud kui muud identiteedi aspektid, mis kõik on seotud individuaalsete vajaduste ja omadustega.

„Erivajaduse“ mõistet ei tohiks enam puuetega seoses kasutada. Puuetega inimeste õiguste konventsioonis pole erivajadusi mainitud. Termin „erivajadused“ rõhutab võimete keskust, segregatsiooni ja hierarhiat. Kaasavas ühiskonnas ei tohiks puuetega inimeste vajadusi eralisteks pidada. Parem on rääkida ligipääsetavusega seotud vajadustest.“

Karina Chupina, koolitaja ja konsultant, puute, noorte, mitme/ kesisuse ja kaasamise ekspert

Puude mõistmiseks inimõiguste vaatenurgast on oluline teha vahet vaeguse (ingl k *impairment*) ja puude (ingl k *disability*) vahel. Esimene on püsiv või pikaajaline füüsiline, vaimne, intellektuaalne või sensoorne väärtalitlus. Puude all mõistetakse „[...] **vaegustega isikute ning suhtumuslike ja keskkondlike takistuste vastasmõju tagajärge**, mis takistab nende isikute täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnaelus teistega võrdsetel alustel“ (ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon, preambul, e), 2006).

Teisisõnu öeldakse seda, **et puuetega inimesed on puuetega nende ees seisvate takistuste tõttu** ja meie loodud keskkond võib mõjutada nende puude taset. Edu toob tõkete kõrvaldamine, positiivse suhtumise edendamine, täieliku osalemise ja diskrimineerimisvabaduse toetamine (Chupina, K., 2012. *Euroopa Nõukogu. Puuded ja puudehalvustamine*).

Kaasatus on inimõigus

Kaasatus on inimõigus. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon tunnustab puuetega inimeste õigust võrdsusele hariduses ja ühiskonnaelus osalemisel. See aga tähendab, et puuetega noortel on õigus osaleda rahvusvahelistes noorteprojektides.

Puuetega inimesi peetakse maailma suurimaks vähemuseks. Liikumise **#WeThe15** andmetel on maailmas 1,2 miljardit puuetega inimest, moodustades 15% maailma rahvastikust (Rahvusvaheline Paraolümpiakomitee, N/A). Nende hulgas on ligikaudu 200 miljonit puudega noort (Chupina, K., 2012, Council of the Europe: Youth and disabilities). Seda numbrit silmas pidades tuleks endalt küsida, **kui palju puuetega noori teie noorteprojektis osaleb?**

Kaasavate noorteprojektide sihtrühmad

Programmide „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ kaasavatel projektidel on lai valik formaate ja need võivad hõlmata mitmekesiseid sihtrühmi. Need pakuvad noortele võimalust kogeda midagi uut, kohtuda eakaaslastega teistest riikidest ning omandada sotsiaalseid ja kultuuridevahelisi pädevusi. Lisaks on need uute vaatenurkade, inspiratsiooni ja elus aktiivsemaks muutumise motivatsiooni allikas.

Puuetega inimesi kaasavate Euroopa noorteprojektide juhendis keskendume peamiselt **puuetega ja krooniliste tervisehäiretega** noorte kaasamisele, kuid propageerime ka **mitmesuguse võimelisusega noorte segarühmade projekte, sest need on tõeliselt kaasavad ettevõtmised**. Segarühmade projektid on suunatud mitmesuguse tausta, võimete ja puuetega noortele. Kaasava, segatud võimete põhise lähenemisviisiga antakse märku, et kõigil noortel on erinevad vajadused ja nad võivad mingil hetkel vajada individuaalset tuge, et täielikult osaleda.

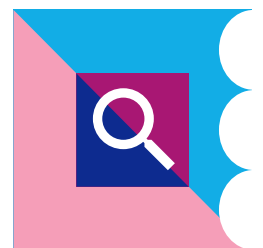
Segarühmade noorteprojektides osalejatel on palju eeliseid. Sellised projektid:

- ▶ pakuvad positiivseid töötamise, mängimise ja lihtsalt koos olemise kogemusi;
- ▶ toetavad tükete lammutamist ja väljakutsete vastuvõtmist;
- ▶ pakuvad puuetega ja puueteta noortele võimalust turvalises keskkonnas üksteisega suhelda ning luua positiivseid ja lugupidavaid suhteid;
- ▶ edendavad suuremasse kogukonda kuulumise tunnet ja arendavad kodanikutunnet;
- ▶ võimaldavad noortel osaleda aktiivselt kõigis programmi tegevustes, saada kindlustunnet oma oskuste kohta ja kogeda, et nende hääl loeb;
- ▶ avavad noortele võimalused arutleda ja arvamusi vahetada neile olulistel teemadel;
- ▶ parandavad olulisi oskusi ja pädevusi (suhtlemine, tiimitöö, loovus jne);
- ▶ annavad puudeta noortele võimaluse suhelda puudega inimestega ning luua nendega positiivseid ja lugupidavaid suhteid;
- ▶ annavad kõigile asjaosalistele võimaluse omandada uusi vaatenurki ja omandada sügavamad arusaamad mitmesugustest reaalse elu olukordadest, mis võivad hiljem motiveerida neid huvikaitsetööga tegelema.

(SALTO-YOUTH; 2006, lk 29)

KAS SOOVITE ROHKEM TEADA?

Kas soovite rohkem teada? Uurige teemat materjalidest „Benefits and obstacles to inclusive projects for young people, partner organisations and communities“ (SALTO-YOUTH, 2014, lk 47) või „Why should a young person volunteer?“ (SALTO-YOUTH, 2020, lk 16).

Puuetega inimeste kaasatuse kontrollnimekiri

See kontrollnimekiri on ülevaade juhendi teemadest. Nimekiri järgib juhendi sisu järjekorda. Kaasavate noorteprojekti kavandamisel saate kontrollnimekirja abil veenduda, et olete kaalunud kõiki olulisi aspekte. Pidage aga silmas, et kõik neist ei pruugi teie konkreetse projekti puhul kehtida.

Mis on kaasatus?	Jah	Ei	Lk
Me mõistame Euroopa noorteprogrammide (puuetega inimesi) kaasavate ja mitmekesisust arvestavate projektide kontseptsiooni ja selle eeliseid.			6

Kuidas kaasavaid noorteprojekte kavandada ja ette valmistada?	Jah	Ei	Lk
Oleme vaagunud, kes on meie projektidest puudu ja tuvastanud potentsiaalsed osalejad.			13
Oleme tuvastanud oma noorteprojektides osalemise takistused.			14
Oleme välja töötanud ideid, kuidas neid takistusi vähendada.			15
Oleme kaasanud projekti väljatöötamise ja kujundamise eneseesindajatena puuetega noori, et neil tekiks tunne, et see projekt on mõeldud tõesti neile ja nad saaksid võtta endale kohustusi.			15
Saame aru noorte potentsiaalsetest vajadustest ja ootustest seoses oma projektidega.			25
Oleme kaasanud noorte võrgustikku (perekonda, kogukonda), aga ka puuetega noortest koosnevaid või nendega tegelevaid organisatsioone (esindusühendused jne), et selgitada välja puuetega noorte vajadused ja soodustada nende osalemist. (Soovituslik)			20
Oleme loonud rahvusvahelisi valdkonnaüleseid partnerlussuhteid ja selle kaudu ligipääsu sihtrühmadele konkreetses riigis.			16
Kaasatud partnerid on kokku leppinud kaasavas noorteprojektis tehtava koostöö alused.			16
Oleme taotlenud kaasamiseks rahastust programmi „Erasmus+ noored“ / „Euroopa solidaarsuskorpus“ alt, et katta noorte vajadusi (kaasamise ühekordsed väljamaksed ja tegelike kulude rahastamine, ettevalmistav visiit).			54
Korraldasime ettevalmistava koosoleku, kuhu olid kaasatud koostööpartnerid ja puuetega noored. (Soovituslik)			19
Tiim on valmis kaasavate projektide elluviimise väljakutseks ning meie oleme pakkunud tiimiliikmetele ja asjaosalistele juhendamist ja täienduskoolituse võimalusi.			17

Kuidas jõuda puuetega ja tervisehäiretega noorteni?	Jah	Ei	Lk
Meie kommunikatsioonimaterjalid on puuetega noortele ligipääsetavad ja köitvad.			21
Taotlusprotsess on kavandatud ligipääsetaval viisil.			22
Taotlusprotsess toetab kaasavas noorteprojektis osalevate noorte vajaduste hindamist.			22
Värbamisprotsess on korraldatud läbipaistvalt ja paindlikult.			22

Kuidas noori ette valmistada ja nende vajadusi hinnata?	Jah	Ei	Lk
Oleme noortele loonud ja ellu viinud nende vajadustele vastavad ettevalmistustegevused.			23

Mida arvestada logistikat planeerides?	Jah	Ei	Lk
Oleme kaalunud mitmesuguseid sõiduvõimalusi ja valinud noorele / osalejate grupile parimad variandid.			27
Toimumiskoht vastab osalejate ligipääsetavuse vajadustele.			28
Oleme ruume/territooriumit (sh vaba aja veetmise alasi) ligipääsetavuse suhtes kontrollinud, ette valmistanud ja teinud vajalikud kohandused.			30
Oleme arvestanud toitumisvajaduste ja -eelistustega.			32
Majutus ja pesemis-/tualetivõimalused vastavad noorte ligipääsetavusvajadustele.			30
Vajaduse korral on olemas ligipääsetav transport projekti asukoha ja majutuskoha vahel ning ümberistumiseks on planeeritud piisavalt aega.			30
Saadaval on ligipääsetav teave praktiliste aspektide kohta, mida noored peavad sõidu ja projekti käigus arvestama.			33

Kuidas luua õppimiseks kaasavat keskkonda?	Jah	Ei	Lk
Valmistasime ette noorte vajadustele vastava füüsilise keskkonna, nii et kõik tunnevad end oodatuna ja osalema julgustatuna.			35
Oleme kaalunud kõiki olulisi aspekte ja elemente tervitava, lugupidava ja turvalise psüühilise keskkonna loomisel.			36
Oleme arvestanud noorte vajaduste, ootuste ja takistustega ning korraldanud keskkonna vastavalt sellele.			37
Oleme uurinud puuetega seotud hoiakuid ja käitumisviise, samuti seda, kuidas vältida käitumist, mis on diskrimineeriv või mittekaasav.			39

Keel ja suhtlus kaasavates noorteprojektides	Jah	Ei	Lk
Noorte vajaduste rahuldamiseks on olemas tugisüsteemid (nt tõlkijad).			40
Oleme kavandanud tegevusi, et ergutada ja soodustada osalejatevahelist kaasavat suhtlust.			41
Koostatud on ligipääsetavad töömaterjalid ja kirjalik teave.			40

Kuidas kujundada kaasavat õppeprotsessi?	Jah	Ei	Lk
Programm ja kõik tegevused on hoolikalt planeeritud, võttes arvesse sihtrühma vajadusi ja ootusi (nt aeglasem tempo, rohkem puhkeperioode jne).			42
Kõik tegevused on planeeritud mitteformaalse ja kaasava hariduse põhimõtetest lähtuvalt.			43
Meetodid, lähenemisviisid ja tegevused on kohandatud ja kavandatud kõigile noortele kättesaadavaks.			45

Riskihindamine	Jah	Ei	Lk
Riskihindamisplaan töötatakse välja koos partnerite, tiimi ja noortega ning kõiki asjaosalisi teavitatakse nende kohustustest ja ohutusprotseduuridest.			48
Me teame toimumiskoha ohutusprotseduure ja korda.			50
Koostatud on ligipääsetav hädaabikontaktide loend, mida on jagatud asjaomaste inimestega.			50
Noored teavad, kelle poole pöörduda häda- või kriisiolukorras.			49
Plaanis on regulaarsed hindamis- ja refleksioonikohtumised tiimiga, et välja selgitada probleemsed olukorrad ja arutada lahendusi.			50

Järeltegevus	Jah	Ei	Lk
Oleme kavandanud koos kõigi asjaomaste sidusrühmadega laiaulatusliku hindamisprotsessi, et dokumenteerida projekti õpikogemused ja tähelepanekud eesmärgiga parandada projektide kvaliteeti pikas perspektiivis.			51
Projektide tulemuste jagamiseks ning kaasamise ja mitmekesisuse lõimimiseks kõikidel tasanditel on välja töötatud teabelevistrateegia. (Soovituslik)			52
Loodud on struktuurid, mis toetavad ja suunavad noori pärast noorteprojekti.			53
Kõik partnerid on kindlustanud, et noored teavad, kelle poole pöörduda, kui nad vajavad pärast projekti oma kogemuste üle reflekteerimisel tuge või juhendamist.			53

Kuidas kaasavaid noorteprojekte kavandada ja ette valmistada?

Enne kui alustame, tuleb välja tuua kõige tähtsam: **kaasamine on protsess**, mitte fikseeritud olek. Olgu see noortevahetus või vabatahtlik tegevus, **kaasamine on valik, mille teete oma projekti igal etapil** (Chupina, K., 2020, IJAB (toim): 15). Peamiselt nõuab kaasamine head tahet, paindlikkust, pidevat läbimõtlemit ning programmi ülesehituse ja sisu kohandamist. Te ei pea seda kõike korraga tegema. Isegi väikesed muudatused projekti eeltöös, näiteks mõistmine, et on vaja rohkem pause või kirjalikku sisu visualiseerida, võivad teie projekti ligipääsetavust ja kaasavust oluliselt mõjutada.

Kellest me üldse räägime? Tuvastage potentsiaalsed osalejad

Tõeliselt kaasavate ja mitmekesisust arvestavate projektide kavandamine nõuab hoolikat planeerimist ja ettevalmistamist. Üks olulisi esimesi samme on tuvastada uued sihtgrupid ja nendeni jõuda. See on kaasavas ja mitmekesisust arvestavas noorsootöös pidev protsess. Eesmärk on ära tunda ja mõista, kes on puudu või keda ei arvestata ja miks. Ligikaudu 70% puuetest on nähtamatud. (Invisible Disabilities® Association), ulatudes bipolaarsest häirest kroonilise valu, psüühikahaiguse ja diabeedini, mistõttu on neid lihtsam tähelepanuta jätta.

REFLEKSIION

Vaadake lähemalt teid ümbritsevaid kogukondi ja organisatsioone. Rääkige inimestega, kes tegutsevad kaasamise valdkonnas või töötavad puuetega inimestega. Küsige endalt

„Kes on minu projektidest veel puudu?”

Kas oskate tuvastada noori (grupe), keda te pole pidanud oma noorteprojektide võimalikeks osalejateks?

Miks nad puuduvad?

Mis neid takistab osalemast?

Teie käes on aga vahend, mis annab suurepärase lähtepunkti kaasavamaks muutumisel ja uute osalejateni jõudmisel. Kasutage seda juhendit, et saada teada, milliseid väikseid muudatusi saate teha, et teie noorteprojekt oleks kaasavam ja ligipääsetavam. Levitage seda infot õigel ajal ja õiges kohas ning uued noored, kelleni senini jõutud ei ole, leiavad tee teie projektidesse.

LISAINFO LEIAB PEATÜKIST

„Kuidas jõuda puuetega ja tervisehäiretega noorteni?“ (lk 20).

Osalemistõkked

Et muuta oma projekt uutele sihtrühmadele kättesaadavamaks, peate kõigepealt uurima põhjuseid, miks nad ei osale. Me kõik seisame ühel või teisel hetkel silmitsi takistustega. Kuid puuetega ja tervisehäiretega noorte puhul võivad sellised tõkked olla suuremad ja **välistada nende osalemise** kõigis eluvaldkondades.

Need tõkked võivad hõlmata järgmist.

- ▶ **Puuetega noored** – puuduvad teadmised projekti võimaluste kohta, madal enesehinnang või vähenenud enesekindlus, tõrjutus- ja diskrimineerimiskogemused, ebakindlus, hääle või nähtavuse puudumine, piiratud ligipääs haridusele, oskuste puudumine, puuete erineva raskusastmega nähtavus.
- ▶ **Noorteorganisatsioonid** – ruumide puudumine, oskuste või teadmiste puudumine, oletused puuetega noorte võimete ja oskuste kohta, suhtumisbarjäärid (ka häbimärgistamise ja diskrimineerimise tagajärjel), hirm lisapingutuse ja -kulude ees.

(Chupina, K., 2020, IJAB (toim), lk 25)

Uute sihtrühmadeni jõudmiseks ja kaasamiseks on oluline **sellised tõkked tuvastada**. Võimalike tõkete äratundmine ja nendega teadlik toimetulek aitab neid vähendada, mis võimaldab puuetega ja tervisehäiretega noortel võrdsetel alustel aktiivselt osaleda. Kõnealuses kontekstis on oluline mõista **interseksionaalsust**. Interseksionaalsuse mõistega rõhutatakse, et inimeste kogemused ja identiteedid on mitmemõõtmelised ja nende koostoime mõju on mitmekülgne. Nahavärv, sugu, puue, vanus, seksuaalne orientatsioon jmt eriomadused kattuvad üksteisega, panustades mitmetasandilisse sotsiaalsesse ebaõiglusesse ja diskrimineerimisse. Neid omadusi ei saa käsitleda üksteisest eraldi. Näiteks võivad puuetega naised, LGBTQI+ kogukonda kuuluvad inimesed, pagulased või mustanahalised naised kogeda diskrimineerimist kvalitatiivselt erineval viisil kui nende meessoost, valgenahalised ja puueteta kolleegid. (Chupina, K., (2020), IJAB (toim), lk 12). Selleks, et teha täielikult kaasavat noorsootööd, tuleb kattuvaid identiteete ja erinevaid kogemusi arvesse võtta, et mõista noorte ees seisvate takistuste keerukust.

VAADAKE TED-I KÕNET

„The urgency of intersectionality“
(eesti k interseksionaalsuse olulisus)
(2016), autor Kimberlé Crenshaw,
kes lõi termini „interseksionaalsus“.

Neid omadusi ei saa käsitleda üksteisest eraldi. Näiteks võivad puuetega naised, LGBTQI+ kogukonda kuuluvad inimesed, pagulased või mustanahalised naised kogeda diskrimineerimist kvalitatiivselt erineval viisil kui nende meessoost, valgenahalised ja puueteta kolleegid. (Chupina, K., (2020), IJAB (toim), lk 12). Selleks, et teha täielikult kaasavat noorsootööd, tuleb kattuvaid identiteete ja erinevaid kogemusi arvesse võtta, et mõista noorte ees seisvate takistuste keerukust.

Muidugi on mõned tõkked sügavalt juurdunud, pikaajalised ja struktuursed. Noorteprojektid ei saa üksi kõrvaldada selliseid probleeme nagu vaesus, ksenofoobia ja sotsiaalne tõrjutus. Kuid nad saavad noori võimestada, laiendada nende võimalusi, pakkuda uusi kogemusi ja väljakutseid, mille kaudu noored saavad enesekindlust. Noortele, kes seisavad iga päev silmitsi diskrimineerimise ja tõrjutusega, võib tundlik ja kaasav, austusel ja väärikusel põhinev noorsootöö olla tohutuks jõu ja isikliku julgustuse allikaks (Călăfăteanu, AM, García Lopez, MA, 2017, Council of Europe: T-Kit 8, lk 20).

Mida teha, et projektis osalemise tõkkeid vähendada?

Mõningaid lahendusi on lihtsam rakendada, kuna need nõuavad ainult meetodite kohandamist (lk 45) või hoolikamat toimumiskoha valikut (lk 28). Teised lahendused, nagu suhtumisbarjääride ja häbimärgistamise kõrvaldamine, on teie ja teie tiimide jaoks **pikaajalised protsessid** või **nõuavad inim- või rahalisi ressursse**, millega tuleb projektitaotluse kirjutamisel arvestada.

Kuid esimene samm on lihtne: **kaasake noored** algusest peale. Kuulake hoolikalt, et mõista, mida neil on öelda. Sellises lugupidavas õhkkonnas tekivad loomingulised lahendused ja sageli polegi neid nii keeruline teostada.

Vajate inspiratsiooni?

Leidke ideid osalemisbarjääride vähendamiseks teabelehel

„Factsheet #4: Barriers to Participation“ (National Children’s Bureau, 2017).

Kaasake noori

Noored esindavad ise oma huvisid ja neid tuleks kohelda võrdsete partneritena. Selles rollis saavad nad kasutada oma vaatenurki, aitamaks määratleda asjakohaseid eesmärke ja leida oma vajadustele vastavaid lahendusi, näiteks töötoa sisus ja ühistegevustes. Panustage aega, et rääkida noortega nende vajadustest, ootustest ja hirmudest; ning sellest, mida nad projektis osalemiseks vajavad ja kuidas nad saaksid projekti tegevuste käigus õppida. Selline kaasamine rikastab teie tegevusi.

Töötage noortega kaasava projekti kallal ja **näidake neile, kuidas nende ideed projekti positiivselt mõjutavad. Olge läbipaistev selles, mis on võimalik.** Kui noored panustavad sellesse protsessi

aega ja nende ideid lõpuks lihtsalt ignoreeritakse, võib see põhjustada frustratsiooni, eraldatust ja usaldamatust. Ja seda me ei soovi.

Kui te arvate: „Oh ... See tekitab nii palju lisatööd!“. Ärge muretsege. Te ei ole üksi. Olgu see teie rahvusvaheliste partnerite ja teie tiimi ühine pingutus. Võib-olla saate luua partnerlussuhteid oma piirkonna asjakohaste organisatsioonidega, mis võib teid veelgi toetada.

Programmide Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpus teave:

programmid „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ pakuvad rahalist toetust, et noorteprojektides osalemise takistusi vähendada. Lisateavet peatükis „Kaasamise toetus programmides „Erasmus+“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ lk 54.

Kes on teie partnerid?

Rahvusvaheliseks noorteprojektiks vajate **partnereid teistest riikidest**. Kui soovite oma projekti kaasavaks muuta, on kasulik otsida partnereid, kellel on samasugune huvi. Heal partnerlusel on tugev alus, mis on rajatud **ühistele eesmärkidele, väärtustele ja usaldusele**. Enne konkreetse partnerlussideme kasuks otsustamist tutvuge potentsiaalsete partneritega (nt veebikohtumiste kaudu).

„Ma kartsin, et ma ei sobi või et mu probleemid on liiga suured. Selgus, et kõik sobivad kõigiga ja sain teisigi aidata, kui vaja. Minu ootused suudeti kuhjaga ületada ja ma sain enda ja teiste kohta palju rohkem teada, kui võimalikuks pidasin.“

Osaleja Poolas Krzyżowas toimunud rahvusvahelisel kaasaval tantsupeol.

Kõigepealt tehke kindlaks, kas olete ühel meelel selles, mida soovite oma kaasava projektiga saavutada. Rääkige vajadustest ja ootustest. Kaasamise kontseptsioon ja toimivad lähenemisviisid sellele võivad riigiti ja kultuuriti erineda, mistõttu on ülioluline uurida, kuidas partnerid asjale lähenevad ja leida koostöös kaasamise suhtes ühine arusaam, et vältida arusaamatusi ja konflikte projekti hilisemas järgus. Soovitav on koostada partnerluskokkulepe.

Mitmesuguse võimelisusega noorte segarühma jaoks tegevuste kavandamisel ja elluviimisel on väärtuslik nõuanne sõlmida **valdkonnaüleseid partnerlussuhteid** partnerorganisatsioonidega igast riigist eri erialade, noorsootöö, ühiskondlike organisatsioonide ja puuetega inimeste organisatsioonide seast. Need võivad loomulikult **haarata ja kaasata erinevaid sihtrühmi**, mis teeb mitmesuguse võimelisusega noorte segarühma kokkupaneku lihtsamaks.

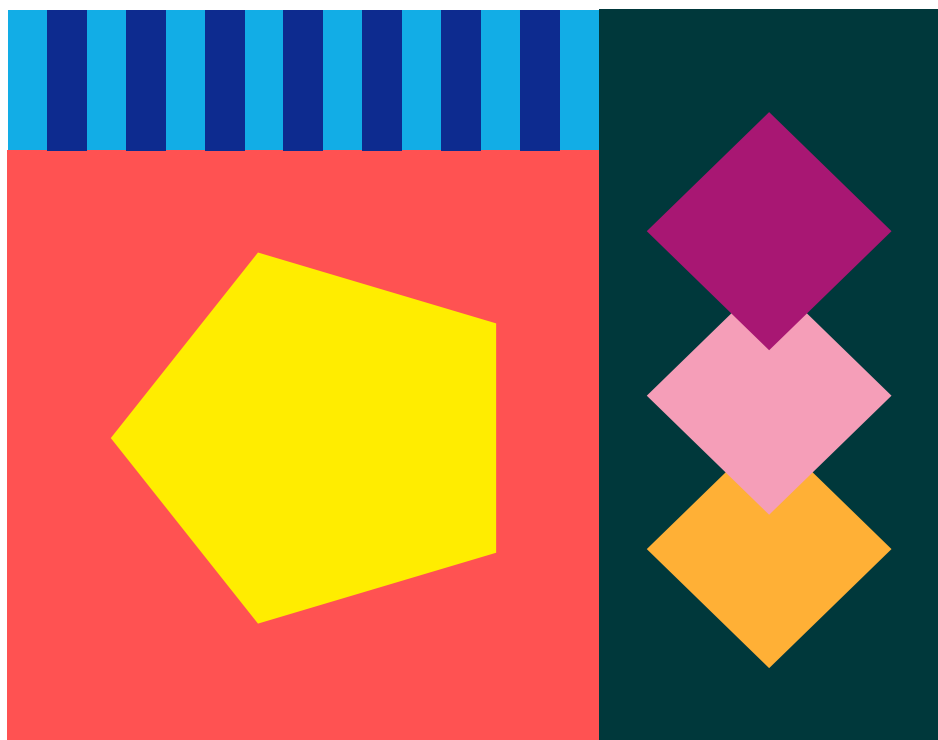
Samuti toovad need partnerlused **spetsiifilist oskusteavet**, mis rikastab teie projekti.

Partneritega kohtumiseks on mitu võimalust. Võite kasutada partneriotsingu veebisaiti või sotsiaalmeediagruppe. Samuti võite kohtuda partneritega programmide „Erasmus+“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ korraldatavatel koolitustel ja võrgustikutöö üritustel või osaleda noorsootöötajatele suunatud kaasamise ja mitmekesisuse koolitustel, millel osalevad teiste Euroopa organisatsioonide esindajad.

KAS OTSITE PARTNEREID?

Kasutage partneriotsingu töövahendit „Otlas“ (SALTO-YOUTH), vaadake Euroopa noorteportaali või väljaannet „Use your hands to move ahead 2.0.“ (SALTO-YOUTH, 2020, lk 70).

Euroopa koolituskalendrist (SALTO-YOUTH) leiata erinevaid võrgustiku- ja koolitustegevusi, aga ka noorsootöötajate projekte.

Aga teie tiim?

Olenevalt projektist võib teie tiimi kuuluda juhendajaid, koolitajaid, töötubade juhte, rühmajuhte, keelevahendajaid, viipekeele-tõlke, vabatahtlikke, partnerorganisatsioonide esindajaid, treene-reid, mentoreid ja teisi, kes kõik koos tegutsevad ühise eesmärgi, kaasava noorteprojekti eduka elluviimise nimel.

Kaasamine on õppeprotsess kõigile projektiga seotud tiimiliik-metele. Mõnel võib olla juba kogemusi, teine võib-olla alles alustab oma kaasava noorsootöö teekonda. Ülioluline on **valmistada tiim ette** rahvusvaheliste kaasavate noorteprojektide väljakutseteks ja olulisteks aspektideks: tiim peab mõistma, et projekti elluviimise ajal ei ole **kaasamine kõrvaline lisand** ega ka ühe või kahe inimese vastutus. Kõik peaksid olema kaasatud kogu protsessi, mis annab neile palju õppimis- ja arenemisvõimalusi.

REFLEKSIION

Kuidas teil seni on läinud?

Kas on juba tekkinud ideid, kuidas te saaksite parandada oma noorteprojek-tide kaasavust ja mitmekesisust?

Millised peaksid olema teie järgmised sammud?

Oma tiimi ettevalmistamisel võiksite kaaluda järgmist.

- ▶ Rääkige kõigi tiimiliikmetega nende mõtteviisist, põhiväärtustest ja eetilistest noorsootöö põhimõtetest, vastutusest ja kohustustest nende konkreetsetes rollis ja kogu protsessis. Abiks võib olla **tiimiliikmetega kokkuleppe sõlmimine**, kus esitatakse olulised väärtused, eetilised põhimõtted, hoiakud, ülesanded ja vastutus.
- ▶ Kaasavate noorteprojektide elluviimine eeldab mitmesuguseid **sotsiaalseid ja metoodilisi kompetentse**. Looge enda jaoks selge pilt, millist projektitiimi te vajate ning julgustage tiimiliikmeid arendama oma pädevust ja oskusi, osaledes koolitustel ning omandades teadmisi kaasavate ja mitmekesisust arvestavate projektide kohta.
- ▶ **Hoiakulised tõkked** võivad tuleneda ebakindlusest, teadmiste puudumisest või puude valesti mõistmisest. Need võivad piirata puuetega inimeste potentsiaali olla iseseisvad isikud. Veenduge, et teie tiimis käsitletak selliseid hoiakuid ja ebakindlust. Tundke inimesi, keda kaasate. Pakkuge juhiseid ja konsultatsioone, et probleeme lahendada. Üks hullemaid asju, mis juhtuda saab, on see, et tiimiliige taasloob kaasavas noorteprojektis diskrimineerimist ja tõrjuvaid struktuure. **Positiivse ja tunnustava suhtumisega on aga peaaegu kõik võimalik.**

Peatükk „Essential skills for youth work practice“ (eesti k „Noorsootöö praktikas olulised oskused“ (Sapin, K., 2013) tutvustab seoseid noorsootöö eesmärgi, noorsootöö praktika põhi-väärtuste ja põhimõtete ning noorsoo-töötaja rollide ja kohustuste mõistmise vahel.

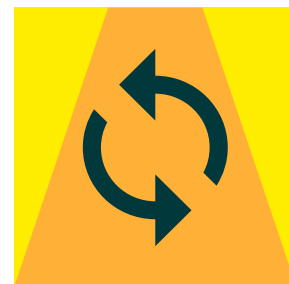
- ▶ Tiimil peaksid olema **põhiteadmised mitmekesisusest**. Nad peaksid oma käitumisega edendama lugupidavat ja tunnustavat suhtumist, olenemata osalejate sotsiaalsest staatusest, soost, rahvusest, usutunnistusest, puudest, seksuaalsest orientatsioonist vms. Samuti peavad nad olema valmis projekti jooksul aktiivselt vastustama igasugust diskrimineerimist (nt verbaalset või füüsilist vägivalda).
- ▶ **Psüühikahäired** on endiselt tabu. Noorsootöötajad peaksid omandama piisavad ametioskused, et mõista vaimse tervise häiretega noorte sotsiaalseid ja psüühilisi omadusi. Nii saavad nad olukordadele asjakohaselt reageerida ja noori toetada.

Ja veel üks asi. Projektides osalevad noored suhtuvad sageli tiimiliikmetesse kui eeskujudesse ja inimestesse, keda nad saavad usaldada. Väga oluline on ise praktiseerida seda, mida räägite. Ideaalis esindavad meie tiimiliikmed osalejate ja ühiskonna mitmekesisust. Osalejad pöörduvad tõenäolisemalt inimese poole, kellega nad saavad samastuda ja kes nende probleemidest aru saavad.

REFLEKSIION

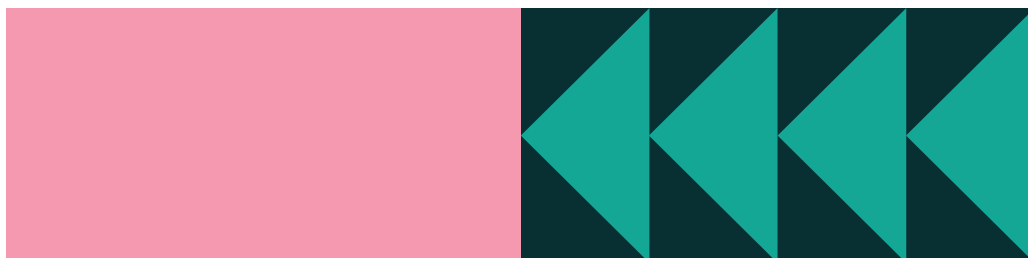
Kaasavad projektid on vajadustele orienteeritud. Üks peamisi eesmärke on vähendada tõk-
ked, mis takistavad noori projektides osalemast.

Mida aga vajavad tiimiliikmed, et tunda end mugavalt ja panustada protsessi? Mida teate keelevahendajate, viipekeeletõlkide, märkmetegijate või palantüvistide (kõne kirjalikuks tekstiks kiiresti ümber vormistaja), mentorite jms vajadustest?

VAADAKE LISAKS

„The VISION: INCLUSION Training modules: How to set up an inclusive international youth project“ (eesti k „Koolitusmoodulid: kuidas koostada kaasavat rahvusvahelist noorteprojekti“ (Chupina, K., Totter, E., 2020; IJAB, (toim)) on suurepärase vahend, mille abil kaasava noorsootööga seotud inimesed saavad laiemaid teadmisi ja võivad valmistuda tööks kaasavate ja mitmekesiste rühmadega.

Valmistage oma projekt ette

Ettevalmistav visiit ei ole kohustuslik. Kuid nii „Erasmus+ noored“ kui ka „Euroopa solidaarsuskorpus“ pakub võimalust taotleda selliste küllastuste jaoks rahalist toetust. See on programmide „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ partneritele suurepärase võimalus kohtuda, suhteid tugevdada ja teha näost näkku koostööd **projekti kavandamisel ja kujundamisel**.

Hea uudis on see, et ettevalmistavale visiidile on võimalik **kaasata ka puuetega noori**. Nii saavad tulevased vabatahtlikud või noortetegevustes osalejad kokku tulla ja jagada oma arvamust projekti ülesehituse, tegevuste toimumiskoha ja muude projekti aspektide kohta. Osalejate esindajatena võivad nad võtta ülesande propageerida projekti tegevusi oma eakaaslaste seas, mis võib aidata neil samuti projekti osalema tulla.

Ettevalmistava visiidi programm peab olema kohandatud mitmekesistele osalejatele. Kasulikuks võib osutada mõne koosviibimise pakkumine partnerorganisatsioonide esindajatele ja noortele eraldi ning hiljem selle protsessi käigus vaatenurgad klappima panna.

Siin on mõned ideed ettevalmistavateks küllastusteks kaasavas noorsootöös

- ▶ Tutvuda vastuvõtva organisatsiooni, asukoha, vabatahtlike tööruumi või kavandatava projekti sisuga (ja otsustada, kuidas kohandada need nii, et need rahuldaksid noorte vajadusi ja oleksid neile ligipääsetavad)
- ▶ Kavandada tegevust (programmi)
- ▶ Planeerida sõidukorraldust (ettevalmistusvisiidil osalejad saavad sinna sõites tutvuda vastava spetsiifikaga) ja kindlustust
- ▶ Rääkida individuaalsetest vajadustest ja tugisüsteemidest (nt mentor, superviisorid, suhtlustugi, ohutus)
- ▶ Töötada välja riskihindamise plaan
- ▶ Töötada välja kaasav teabelevistrateegia
- ▶ Vabatahtlike kaasamise puhul tuleks arutada selliseid teemasid nagu vabatahtlike elukorraldus ürituse ajal, liikumise majutuskoha ja vabatahtlike tegevuskoha vahel, vabatahtlike lõimimine vaba aja tegevustesse ning ligipääsetavad vaba aja veetmise võimalused.

Programmide Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpus teave:

võimalik on saada raha ettevalmistavateks visiitideks. Lisateavet ettevalmistavate koosolekute kohta leiate programmijuhenditest või lk 56.

Kuidas jõuda puuetega ja tervisehäiretega noorteni?

Küllap olete leidnud juba palju nõuandeid ja ideid, et alustada kaasava noortetegevuse planeerimist. Kaasavad noorteprojektid toimivad aga ainult siis, kui **jõuate noorteni, keda soovite kaasata**. See on tegelikult kõige keerulisem osa, kuid õige partnerite võrgustiku ja teadliku suhtlusstrateegia abil õnnestub see kindlasti. Ja mida rohkem projekte ellu viite, seda rohkem leiate selle käigus **saadikuid**, kes toetavad teid erinevatest sihtrühmadest pärit uute inimesteni jõudmisel.

Mõne noorterühmani on raskem jõuda kui teisteni ja põhjuseid selleks on palju. **Teabe puudus või madal enesehinnang** on vaid kaks elementi, mis võivad luua puuetega või terviseprobleemidega noortele heidutavaid takistusi, isegi kui nad noorteprojektides osalevad. Paljud noored **ei ole teadlikud oma osalemisõigusest või -võimalusest**. Mõned ei pruugi oma argikogemuse tõttu lihtsalt uskuda, et nad võivad üldse kaasatud olla. Teised ei pruugi piisavalt uskuda oma oskustesse ja võimetusse ega pane selliseid võimalusi isegi tähele. Nendeni jõudmine eeldab otse puuetega noortele suunatud suhtlusstrateegiatega kasutamist. Kuid kontakti loomisest ei piisa; peame noortega aktiivselt suhtlema ja nendega koostööd tegema.

Teine suur takistus võib olla **perekonna ja kogukonna toetuse puudumine**. Vanemad võivad olla ülemäära kaitsvad või neil on vähe usku oma puudega lapse võimetusse. Kogukonnad ei pruugi olla harjunud mõtlema puuetega inimestest kui aktiivsetest kodanikest ja ei paku vastavat tuge. Mõnikord võivad nad käituda isegi heidutavalt. Et noorteni jõuda, kaaluge suhtlemist nende perede või kogukondadega, kuulake ära nende mured ja näidake neile, mis kasu võivad noored sellistest projektidest saada (vt lk 8). Selline lähenemine ei pruugi alati töötada, kuid võib olla hea viis saada potentsiaalsete osalejatega kontakti. (vrd Chupina, K., 2020, IJAB (toim), lk 25).

REFLEKSIION

Kuidas te oma noorteprojekti reklaamite ja tutvustate? Võtke ette üks oma viimastest osalejatele suunatud kutsetest, hiljutine flaier või oma veebisait ja vaadake seda lähemalt.

Võib-olla võiks abi olla **reklaamürituse** korraldamisest? Korraldage kaasavate noorteprojektide edendamiseks puuetega ja puudega noortele ligipääsetavaid üritusi nende enda keskkonnas. Kutsuge häid tavaid jagama juba osalenud noori, kes on kaasavatest noorteüritustest saanud positiivseid kogemusi. Ärge unustage kutsuda ka puueteta noorte vanemaid. Neilgi võib olla ka muresid või irratsionaalseid hirme seoses sellega, et nende lapsed suhtlevad eakaaslastega, kelle on puue.

Kohandage oma kommunikatsioonimaterjale

Teie kommunikatsioonimaterjalid peaks olema suunatud kõigile noortele, kelleni soovite jõuda. **Üksainus lause, milles kutsutakse puuetega inimesi registreeruma, võib palju muuta, sest see näitab selgelt, et puuetega noored on teretulnud.** Kasutage selliseid lauseid: „Üritusele on oodatud registreeruma ja osalema igasuguse puude/ligipääsuvajadusega inimesed. Korraldajad kohustuvad programmi ja keskkonda kohandama, et muuta need kaasavaks ja ligipääsetavaks” (vrd Chupina, K., 2020, IJAB (toim), lk 26).

Lisage kogu **abistav teave** toimumiskoha või vabatahtliku töökoha ligipääsetavuse, tõlkide või viipekeele tõlkide kättesaadavuse kohta, üldine teave tugisüsteemide, abi, mentore, treenerite kohta; projekti üksikasjad (kes, millal, kus, miks?), samuti üksikasjad taotlusprotsessi ja -tähtaegade jms kohta, et huvilised saaksid aimu, mida on oodata. Selle tugevdamiseks lisage osalemiskogemusega noorte isiklikke soovitusi. Tõstke esile, mida noored saavad sellest kogemusest enda ja oma kogukonna jaoks kaasa võtta.

Sisu on sama oluline kui kujundus. Väljendage projekti ligipääsetavust ja mitmekesisust ka materjalide (flaierid, kutsed, veebisaidid) kujunduse abil. Kasutage lihtsat keelt. Kasutage pilte, kus rühma kuuluvad puuetega osalejad. Kui inimesed on piltidel esindatud, tunnevad nad end kõnetatuna ja vaatavad neid põhjalikumalt.

Sisu on sama oluline kui kujundus. Väljendage projekti ligipääsetavust ja mitmekesisust ka materjalide (flaierid, kutsed, veebisaidid) kujunduse abil. Kasutage lihtsat keelt. Kasutage pilte, kus rühma kuuluvad puuetega osalejad. **Kui inimesed on piltidel esindatud, tunnevad nad end kõnetatuna ja vaatavad neid põhjalikumalt.**

Levitage oma infot! Lisaks tavapärase veebikanalite ja ka võrguühenduseta kanalite kasutamisele minge kohtadesse, kus puuetega inimesed õpivad, elavad ja töötavad, eneseesindusgruppidesse ja puuetega inimeste kogukondade organisatsioonidesse jne. Panustage aega ja vaeva, et luua usaldust või tehke koostööd asjakohaste partneritega, kellel on suhted noortega juba olemas. **Toetage ja julgustage noori kandideerima.**

Programmide Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpus teave:

võimalik on taotleda kaasamistoetust, et aidata ette valmistada ligipääsetavaid reklaammaterjale ja tegevusi, mis on suunatud raskesti ligipääsetavatele osalejatele. Loe lisa lk 44.]

Uurige võimalusi sellest videost, kus näidatakse, kuidas jõuda rohkemate inimesteni kaasavate ja ligipääsetavate materjalide kaudu „Reaching more people through inclusive and accessible communications“

Planeerige läbipaistev kandideerimis- ja värbamisprotsess

Hea on meeles pidada, et kõik ei saa kirjutada pikka CV-d ega väljendada oma vajadusi selgete sõnadega. Kohandage oma **taotluse täitmise protsessi**. Kõik saavad sellest kasu. Kasutage märkeruute, kuid jätke ka ruumi kommentaaridele. Muutke kõik olulised aspektid ligipääsetavaks.

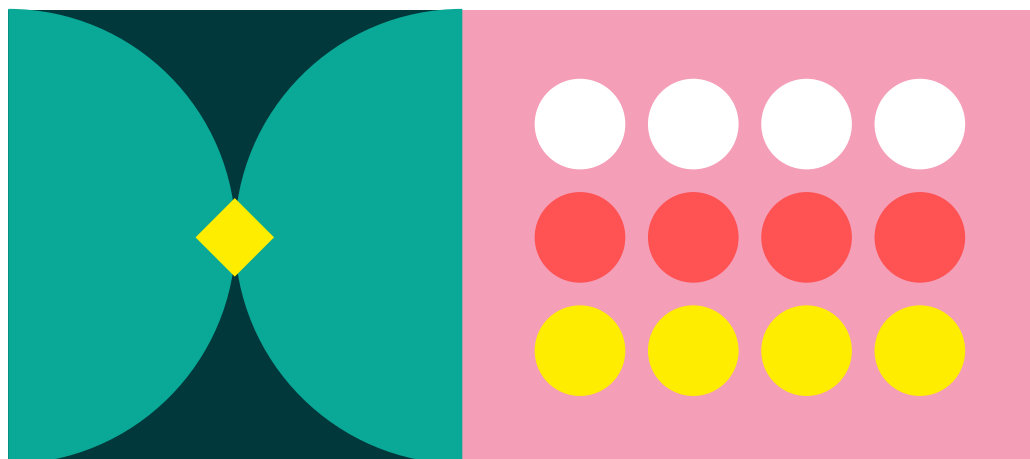
Kuna mõned noored, nt viipekeele kasutajad või **terviseprobleemidega** inimesed, ei pruugi end puuetega inimestega samastada, võib nende kohta teabe hankimine olla väga keeruline. Mõned konkreetsed küsimused taotlusvormis aitavad teil vähemalt sellest aimu saada.

Olge **paindlik tähtaegade** ja protsessi muude aspektidega ning teavitage detailidest potentsiaalseid osalejaid, et stressi vähenda. Lisaks pakkuge **alternatiivseid projekti kandideerimise viise**, nt posti teel, paberdokumentiga, telefoni teel, näost näkku.

Hea on koos partnerite ja ettevalmistusega seotud noortega otsustada, **kuidas te projekti osalejaid valite**. Seda saab teha juhusliku valiku alusel või avalduste laekumise järjekorras. Kaasavates noortetegevustes peaks osalejate mitmekesisus olema ülioluline tegur. Noorteprojektis osalemine ei tohiks kunagi olla tasu hea soorituse eest (nt koolis). See oleks vastuolus kõigega, mida kaasav mitteformaalne haridus tähendab.

Muutke **kandideerimisprotsess läbipaistvaks**; väljendage avatult, millised tegurid võivad projekti osalejaks saamist mõjutada ja kuidas kandideerijad otsusest kuulevad.

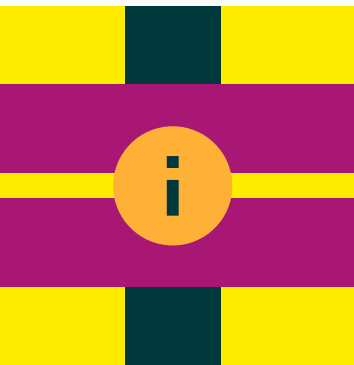
Ideid ligipääsetavate taotlusvormide koostamiseks ja taotlusvormide näidiseid leiab materjalidest „3.5. Factsheet: How to prepare more accessible application forms“ ja „3.6. Sample forms for collecting information from participants“ (Chupina, K., 2020, JAB (toim), lk 27).

Valmistage noored ette ja hinnake nende vajadusi

Kaasava projekti õnnestumisel on esmatähtis see, et noored **valmistuksid kaasava projekti kogemuseks** ja nad teaksid, mida oodata. Mõne puuetega noore, näiteks ärevushäiretega või autistlike inimeste puhul, võib tutvumisperiood ja selge ettekujutus sellest, mis juhtuma hakkab, kaotada olulised osalusbarjäärid. Projektiga tutvumise protsess annab juhiseid, mida mõned osalejad vajavad, et tunda end enesekindlalt ja kaasatuna. Veelgi enam, ühine ettevalmistusprotsess soodustab **projekti omaks võtmist ja kuuluvustunde kujunemist**.

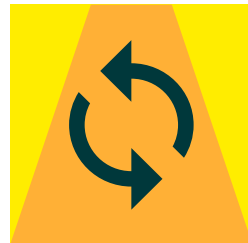
Kuid ärge tehke ka liiga palju ettevalmistusi, sest uude ruumi sisenemise ja toimuva omaks võtmise hetk on väga väärtuslik õppimiskogemus.

REFLEKSIIOON

Esmalt koostage nimekiri kasust, mis mida noored teie arvates võiksid projekti(de)s osalemisest saada.

Seejärel rääkige noortega kasust, mida nad võiksid enda arvates teie noorteprojektis osalemisest saada. Võrrelge ideid!

Lõpuks võib teil tekkida esialgu arvatust täielikult erinev eeliste loetelu. See võib teie projekti ja tööd ainult rikastada.

Tehke ettevalmistus lõbusaks

Esimene samm on koos otsustada, milline on ettevalmistusprotsessi korraldus. See võib olla kas näost näkku või veebikohtumine (siin saate kaasata osalejaid teistest riikidest).

Tehke ettevalmistus lõbusaks. Kasutage keelemänge, valmistage partnerriikide roogasid või kasutage meetodeid osalejatele kultuuridevaheliste aspektide, suhtlemise ja kaasamise tutvustamiseks. Korraldage KKK voor.

Töötage noortega, et parandada nende **kultuuridevahelise pädevust**, sest nad kohtuvad esimest korda teistest riikidest pärit inimestega – nii puuetega kui ka puueteta inimestega – nii intiimses keskkonnas. Teistest kultuuridest (mitte ainult rahvuskultuurist) rääkimine hõlmab enda kultuuri mõistmist, mõistmist, et pole olemas õiget ega valet, ja

vastandumist oma mõtetes olevatele piltidele (stereotüüpidele). See on suurepärane viis tunnistada, et inimesed on mitmel viisil erinevad; mitte ainult nende mitmekesiste võimete tõttu.

See tähendab arusaamist, **kui väärtuslik on kõigi inimeste mitmekesisus**, kuna saame üksteise vaatenurgast õppida.

Noorte suureks hirmuks on alati keelebarjäär. Kasutage **keelemänge** (lk 40), et näidata noortele, et **mõne muukeelse sõna õppimine pole nii keeruline ja on isegi tore**.

Proovige **mitteverbaalseid suhtlusstrateegiaid**, et näidata noortele, et suhtlemine ei pea alati olema verbaalne, ja nad võivad selle käigus leida oma suhtlusstrateegiad. See valmistab neid ette ka selleks, et kaasavates noorteprojektides võivad mõned noored kasutada **alternatiivseid suhtlusviise**, nagu viipekeel või piktogramm. Nutitelefon võib samuti kasulik olla. Näidake neile, kuidas nad saavad **nutitelefone** (kui see on kõigil olemas) kasutada tõlkimiseks ja suhtlemiseks.

Nagu juba mainitud, kohtuvad noored eakaaslastega, kellega nad pole varem kokku puutunud. **Valmistage nad** rühmategevustes ette **puuetega seotud temadeks**. Ruumis võib olla palju **ebakindlust**. Igapäevaelus diskrimineerimist ja tõrjutust kogevad puuetega noored võivad muretseda, et see juhtub ka projekti käigus. Osal puuetega noortel ei pruugi olla teadmisi või **arusaamist nende inimeste vajadustest**, kelle puue on nende omast erinev. Puueteta noored võivad karta, et nad teevad midagi valesti, või kardavad nad vastasseisu, kuna neil on puuetega inimestest mingit sorti kinnistunud ettekujutus. Mõelge lühikestele tegevustele, mida riigisisesed puuetega ja puueteta noorte segarühmad saavad

koos teha, nagu toiduvalmistamine, lühikesed väljasõidud ja muud ülesanded, kus nad saavad uusi kogemusi, **kogevad usaldust ja kindlustunnet** ning **kohanduvad rühmatingimustega oma tempos**. Töötage noortega hoiakute kallal. Parandage osalejate teadlikkust diskrimineerivast ja mittekaasavast käitumisest.

Olge teadlik virtuaalsetest tõketest. Veebitegevuste planeerimisel vaadake veebilehte „Hosting accessible online events, meetings and webinars“ (eesti k „Ligipääsetavate veebiürituste, koosolekute ja veebiseminaride korraldamine“) (autistica), et näha, kuidas selliseid tõkkeid vähendada.

VAADAKE LISAKS

Tegevus 1.3 „Face paint“ (eesti k „Näo värv“ (Chupina, K., 2020, IJAB (toim), lk 9) või tegevus 1.5 „Where Do You Stand?“ (eesti k „Kus sa seisad?“) (Chupina, K., 2020, IJAB (toim), lk 11) saab toetada osalejaid puude ja kaasamise üle mõtisklemisel ning empaatia arendamisel.

Mida peaksite teadma vajaduste hindamisest

Noored on noorteprojektides peamised kasusaajad, seega tuleks projekti kavandamisel arvesse võtta nende soove, ootusi, muresid ja vajadusi. Osalejate **ligipääsuvajadused on tavaliselt esimesed, mis nõuavad hoolikat tähelepanu**, kuna need mõjutavad logistilist ja korralduslikku ettevalmistust (lk 26), aga ka programmi ja tegevuse kavandamist (lk 42). Kuid on ka teisi **vajaduste kategooriaid**, mis erinevad sõltuvalt sellest, kellelt te küsite. Uurige noortelt, mida nad **vajavad, et end mugavalt tunda** ja võrdselt osaleda. Võimaldage noortel rühmategevustes üksteist ära kuulata. See võimaldab neil mõista teiste vaatenurki ja **arendada empaatiat**.

Tehke koostööd projekti ideede kohandamiseks **vastavalt osalejate vajadustele**. Kaasake protsessi osadesse rühmajuhid, juhendajad, mentorid. Nemad on projekti käigus osalejatele **esimesed kontaktisikud**. Nii võib usalduslik suhe isegi ettevalmistuse käigus tekkima hakata.

Kasulik on läheneda igale protsessi osale **sammhaaval** ja toimida nii kogu projekti vältel. See seob projektis saadud kogemuse otseselt noore vajaduste ja pikaajaliste õpieesmärkidega. **Pakkuge üksikkohtumisi noortele, kes vajavad selle protsessi jaoks rohkem aega** ja kellel on raskem oma mõtete ja ideedega kontakti saada. Toetage neid selles protsessis.

Suunavad küsimused võiksid olla järgmised.

- ▶ Mida on vaja, et end rühmas mugavalt tunda? Mida on vaja tegevuste puhul? Mida tulemustega seoses?
- ▶ Millised on grupi tugevused?
- ▶ Milliseid olukordi tahaksid vältida? Mida me saame teha, kui see siiski juhtub?
- ▶ Millised kogemused võivad teisi aidata?

(Chupina, K., 2020, IJAB (toim), lk 19)

Lisateavet sammsammulise lähenemisviisi kohta leiate siit: „Pathway Approach in volunteering“ (SALTO-YOUTH, 2020, lk 30) ja „The importance of the personal pathway“ (SALTO-YOUTH, 2014, lk 53).

**„Ma nopin midagi üles igalt osalevalt inimeselt.
Saan järjekordse lisaehituskivi oma eluseina.
See kogemus kasvatab mind ... kujundab mu isiksust.
Ma õpin elus väikestest asjadest rõõmu tundma.“**

Puueteta osaleja Rumeeniast kaasavas projektis
„Building Bridges goes Greece“ (Kreisau-Initiative, 2018).

Millega arvestada logistikat planeerides?

Ligipääsetavus on kaasamise oluline osa. Arutage kindlasti projekti ettevalmistamise käigus läbi kõik ligipääsetavusega seotud vajadused, et asjaosalised teaksid, mida nad peavad tegema. Võimaluse korral paluge kogenumatel partneritel parimaid tavasid jagada. Koguge kaasatud noortelt vajalikku teavet, et logistika saaks nende vajaduste kohaselt ette valmistatud. Kui te ei tea, kes osalevad, on kõige parem algusest peale vähendada võimalikult palju välistavaid tegureid.

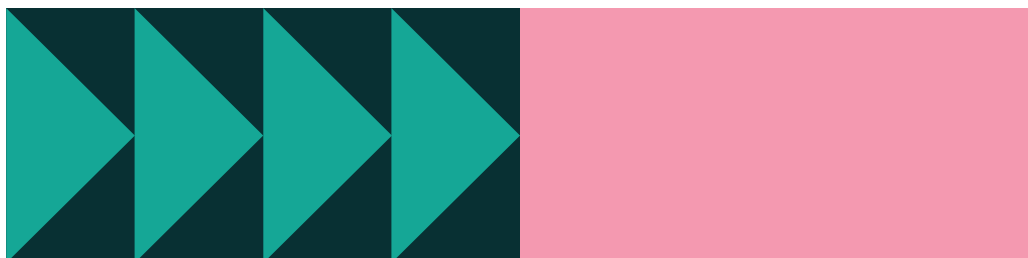

Järgmises loendis on tähelepanu keskpunktis asjad, mida saate teha, et tagada projekti kaasavus ja ligipääsetavus. Pidage meeles, et see ei ole ammendav. Kui te pole teatud aspektides kindel, küsige inimestelt otse, mida nad vajavad – ärge kunagi eeldage.

Reisikorraldus

Gruppidega sõites tuleks varuda rohkem aega. Alati võib ette tulla ootamatusi. Erinevate võimetega inimestest koosnevate rühmadega reisimine võib mõnikord nõuda rohkem aega, näiteks seetõttu, et eri riikide erinevad ligipääsetavuse eeskirjad võivad muuta reisi keeruliseks. Lisaks peate hoolitsema noorte individuaalsete vajaduste eest reisi ajal (toit, ravimid, tualett, turvalisus jne) ja seda väliste piirangute (väljumis- ja transiidiajad, määratud istekohad jne) piires. Tasakaalustamist on päris palju. Kuid ärge muretsege; hoolika planeerimise ja ettevalmistusega ning positiivse suhtumisega saab enamikku raskusi vältida ning reisi koos rühmaga nautida.

Transpordiliigi valimine

Sõitmine ühistranspordiga: buss või rong

Kui otsustate liikumispuudega inimeste rühmaga kasutada ühistransporti ehk sõita bussi või rongiga, võtke ühendust vastavate rongi-/bussijaamade ja rongi-/bussiettevõttega, et saada teavet **nende pakutavate tugiteenuste kohta**.

Pidage meeles, et peate võib-olla eelnevalt mainima **abivajadust** rongi-/bussijaamades. Kontrollige enne broneerimist veendumaks, et teenus on saadaval vastavas jaamas sel ajal, kui seda vajate. Kontrollige, kas rongis/bussis on **ligipääsetavad tualetid**. Veenduge, et grupil on vahendid **isiklike vajaduste** (nt toit, joogid, ravimid) eest **hoolitsemiseks**.

Bussi rentimine

Grupile bussi rentimine võib olla hea mõte, kui toimumiskoha kaugus seda võimaldab. See on noortele mugav, kuna nad sisenevad transpordivahendisse kodus ja väljuvad ürituse toimumiskohas. Planeerige kindlasti piisavalt **peatuseid**, et osalejad saaksid sirutada, süüa ja oma vajaduste eest hoolitseda.

Kui teie rühmas on ratastoolikasutajaid, kontrollige, kas **ratastooliga ligipääsetavate bussid** on kättesaadavad. Kui need pole saadaval, rääkige osaleja(te)ga, kuidas olukorda lahendada. Ärge otsustage omapäi, kas saate inimest bussi kanda/vedada, kuna see võib mõjutada tema mugavust ja väarikust. Veenduge, et bussi pagasiruum oleks piisavalt suur, et ratastoolid sinna ära mahuks.

Reisimine ühistranspordiga: lennuk

Uute Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpuse programmide prioriteet on roheline reisimine, seega tuleks esikohale seada võimalikult keskkonda säästev reisimine.

Mõnikord on suurte vahemaade või halbade ühenduste tõttu ainuke võimalus siiski lendamine. Kui otsustate oma rühmaga lennata, siis teadke, et lennufirmad pakuvad puuetega inimestele üldjuhul **individuaalset abi**. Uurige eri lennufirmade käest, millist abi nad pakuvad ja kuidas see reisimist mõjutab. Arvestage, et **elektrilised ratastoolid** ei ole nende suuruse tõttu salongi lubatud. Need tuleb registreerida ja vormistada äraantava pagasina. Lisateavet leiate lennufirmade veebisaitidelt.

Uurige väljumis- ja saabumislennujaamast, **milliseid teenuseid nad puuetega inimestele pakuvad**, või küsige konkreetselt nende teenuste kohta, mida teie rühma liikmed vajavad.

Programmide Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpus teave:

säästliku transpordivahendi valimisel saab kallite sõidukulude katteks taotleda erandkulude eelarve piires rahalist toetust lisaks. Vaata **lisateavet programmi „Erasmus+“ juhendist** või **„Euroopa solidaarsuskorpus“ juhendist**.

Ühistransport

Iga hoone või koht ei asu raudtee- või bussijaama kõrval. Pidage meeles, et noortel võib olla vaja sinna jõuda ühistranspordiga, mõnikord ka omal käel.

Valmistage osalejatele ette ligipääsetavad sõidujuhised ja toetage neid või rühmajuhte reiskorralduse ettevalmistamisel, et kõigil oleks lihtsam orienteeruda. Andke osalejatele konkreetsete transpordisõlmede ligipääsetavuse detailid.

Kontrollige, kas kohalik ühistransport on ligipääsetav ja vaadake vastavates jaamades, kas seal on olemas visuaalne teave kurtidele mõeldud ekraanidel või pimedatele mõeldud (auditiivsed) orienteerumissüsteemid. Kontrollige, kas abi osutatakse, ja andke jaamale teada, millist abi vajate.

Programmide Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpus teave:

sõidukulud kaetakse programmidest. Lisavajaduste kulutusi, nagu kallid sõidukulud, individuaalne reisiabi, suhtlustugi ja muud teenused, saab põhjendatud vajaduse korral rahastada kaasamistoetuse kaudu. Rohkem lk 54.]

Kui **ligipääsetav transport** pole saadaval või jaamad asuvad asukohast kaugel, peate võib-olla korraldama alternatiivse transpordi, nt ligipääsetavad taksod või saatja.

Ligipääsetav toimumiskoht

Toimumiskoht mõjutab iga projekti atmosfääri. Et kõik tunneksid end teretulnuna, tuleb selle valimisel arvestada mõne asjaga. Tagage, et **koht oleks ligipääsetav ja osalejad leiaksid seal kõik üles**. Iga ligipääsetavuse probleemidest tulenev jagunemine võib inimesi välja jätta ja avaldada negatiivset mõju rühmadünaamikale. Kui näiteks atraktiivsed vaba aja veetmise kohad pole kõigile

ligipääsetavad, võib juhtuda, et teie seltskond jaguneb ja need, kes sinna ei pääse, jäävad maha. Mõned takistused on muidugi üheskoos ületatavad. Aga kui mõni inimene vajab alati lisaabi toa leidmisel, ukse avamisel või peab sissepääsuks kasutama tagumist sissepääsu, mõjutab see nende mugavust ja grupitunnet.

Siin on mõned nõuanded selle kohta, kuidas saate tagada, et koht oleks ühtlaselt ligipääsetav.

- ▶ Määrake kõigile üks **sissepääsuala** (isegi kui kõik peavad kasutama tagaust).
- ▶ Hoidke **uksed** püsivalt lahti, kui need ei ole automaatsed või osutuvad muul moel takistuseks.
- ▶ Kui astmevaba sissepääsu pole, peavad olema **kaldteed või liftid**. Veenduge, et liftid töötaksid ja et leiduks alternatiivseid võimalusi juhuks, kui lift läheb rikki. (Kui lifte pole, ei pruugi see olla teie projekti jaoks õige toimumiskoht).

- ▼ Kontrollige **liftide mõõte** ja teavitage neist partnereid ja osalejaid. Kontrollige, kas lifti juhtnupud on ratastoolikasutajatele sobival kõrgusel ja kas punktkirja- või puuetundlikud nupud ja helipõranda näit on saadaval, kuna need võivad osalejatele olulised olla.
- ▼ Proovige valida kohad, kus **peamised alad on üksteise lähedal** või kergesti leitavad.
- ▼ Korraldage kohapeal **lühike tutvumistuur**, et pimedad ja teised osalejad saaksid õppida kohapeal orienteeruma.
- ▼ Toimumispaigas peavad olema lubatud **juhtkoerad**. Kui juhtkoerad on osalevate inimestega kaasas, rääkige omanikuga kõige olulisemast ja edastage see kõigile asjakohastele inimestele. Juhtkoertel on töö ja neid ei tohi segada. Oluline on seda rühmale selgitada. Lisaks veenduge, et keegi ei kardaks koeri (ärge selgitage seda välja kogu rühma ees, vaid kaasake näiteks rühmajuhid). Kui keegi kardab, kaasake see inimene ja koeraomanik, et kaaluda, kuidas seda olukorda kõige paremini lahendada.
- ▼ Rakendage kohapeal **selge ja hõlpsasti arusaadav orienteerumissüsteem**, kasutades märke, värve, sümboleid või kombatavaid objekte (silmade kõrgusel) ja veenduge, et valitud marsruudid ja juhised oleksid kõigile kättesaadavad.
- ▼ Kontrollige, kas seminariruumide ja söögitoa lähedal asuvad igati ligipääsetavad **tualettruumid**.
- ▼ Kontrollige **turvaeeskirju ja tulekahju korral evakueerumise juhiseid**, et tagada nende kohandatus puuetega inimestele.

Vabatahtlike ruum

Vabatahtliku tegevuse käigus peab ligipääsetav olema ka **vabatahtlike ruum**. Kaasake inimesed protsessi. Paljud selle kontrollnimekirja teistes osades mainitud juhised kehtivad ka vabatahtlike tegevuse kohta.

Siin on mõned aspektid, millele peaksite vabatahtliku ruumi ettevalmistamisel tähelepanu pöörama.

- ▼ Veenduge, et toimumiskoha **tualettruumid** oleksid ligipääsetavad ja kohandatud vabatahtlike vajadustele.
- ▼ Kui vajate töölauda, varuge **reguleeritavad laud ja toolid**, et inimesed tunneksid end oma tööruumis mugavalt.
- ▼ Veenduge, et **puhkeruumid** oleksid kõigile ligipääsetavad, et vabatahtlikud saaksid tiimiga sulanduda.

- ▼ Vajaduse korral tagage **häirimatu tööruum**.
- ▼ Tagage **paindlik või lühendatud töögraafik** ja sagedased puhkeperioodid.
- ▼ Pakkuge **tehnilist abi**, näiteks ekraanilugejad, ekraanide suurendusseadmed, kõnekalkulaatorid, telefoni võimendid või muu vajalik.

Ligipääsetav majutus

Mõnikord on toimumiskoht ja majutuskoht eraldatud. Need peaksid siiski asuma lähetikku, et inimesed ei peaks pikki vahemaid läbima ja neil oleks pauside ajal aega ka omaette olla.

Lisaks teistele selles peatükis mainitud aspektidele võivad abiks olla järgmised nõuanded.

- ▼ Kui majutuskoht on toimumiskohast eraldi, tuleb korraldada **noorte transport** asukoha ja majutuskohta vahel ning ajakavasse tuleb lisada selleks piisavalt aega.
- ▼ Veenduge, et olemas on nõutavatele standarditele vastavad **ligipääsetavad magamistoad ja tualettruumid**. Võimaluse korral tutvuge tubadega juba varem.
- ▼ Alati on hea **osalejad segatult ruumidesse jaotada**, et nad saaksid omavahel paremini tuttavaks. Pidage meeles, et puudega inimene ei pruugi tingimata soovida oma **isiklike abilistega** ühes ruumis elada (aga assistendid peaksid olema läheduses). Teised võivad aga tunda end mugavamalt tuttavas keskkonnas koos tuttavate inimestega. Selgitage see eelnevalt välja osalejate ja rühmajuhitidega.

Programmide Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpus teave:

vajaduse korral saate taotleda kaasamistoetust ligipääsetava majutusega seotud lisakulude katmiseks. Täpsemalt vt lk 54.]

Ligipääsetavad seminariruumid ja vaba aja veetmise alad

Grupitegevuse ajal veedavad teie osalejad palju aega **seminariruumis (-ruumides) või vaba aja veetmise aladel**. Need peavad olema kõigile võrdselt kättesaadavad. Kui kasutate rohkem kui ühte seminariruumi, on kasulik, kui need asuvad üksteise lähedal, nii ei ole tarvis läbida pikki vahemaid ja keegi ei eksi ära.

Teie seminariruumi jaoks võivad olla olulised järgmised aspektid

- ▶ Seminariruum peaks olema piisava tsirkulatsioonimahuga ratastoolikasutajatele (kaks standardtooli = ühe ratastooli ruum), kuid see ei tohiks olla nii suur, et osalejad peaksid suhtlemiseks karjuma.
- ▶ Veenduge, et ruum võimaldaks **osalejatel** üksteist **näha**, samuti näha läbiviijaid, tõlke ja viipekeele tõlke. Halvenenud nägemisega inimesed peavad nägema pabertahvleid, esitlusi jms.
- ▶ Kontrollige ruumi(de) **akustikat**, kuna lärmakalt tänavalt kostev kaja või välismüra võib mõnele inimesele, nt vaegkuuljatele ja psühhosotsiaalsete puuetega inimestele, probleeme tekitada.
- ▶ Kontrollige, kas ruumi(de) **valgustus** on reguleeritav, et saaksite valgust muuta. Hea valgustus on ülioluline huultelt lugemisele tuginevatele kurtidele ja vaegkuuljatele ning viipekeele tõlkidele. Mõelge ka paigutustele ja kohandustele juhuks, kui esitluse ajal valgustust vähendatakse. Arvestage, et **vilkuv valgus** (ka peo ajal) võib epilepsiaga inimestele probleeme tekitada.
- ▶ Kontrollige, kas ruumi ventileerimiseks on olemas aknad või vähemalt konditsioneer. Mugavuse ja keskendumise jaoks on oluline **õhukvaliteet**. Umbne õhkkond võib tekitada probleeme astmahaigetele.
- ▶ Kontrollige, kas saadaval on **mitut tüüpi** istmeid (seljatugede või käetugedega või ilma), kuna inimestel võivad olla enese mugavalt tundmiseks erinevad vajadused ja eelistused.
- ▶ Veenduge, et **kõik teaksid, kus kõik asub**, nii et neil pole vaja küsida. Vajaduse korral tehke seminariruumis kiire ringkäik. Pöörake tähelepanu ligipääsetavusele, sest teadmine, et midagi on riilulil, ei tähenda, et kõik selleni ulatuvad.
- ▶ Jätke keskkond võimalikult muutumatuks. Teavitage osalejaid, **kui muudate midagi**, näiteks mööbli paigutust, materjalide asukohta jne, et kõik oleksid teadlikud ja ei tekiks segadust. Teave on eriti oluline, et pimedad saaksid orienteeruda, kuid ka mõned psühhosotsiaalsete puuetega inimesed tunnevad end stabiilses keskkonnas mugavamalt.

Programmide Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpus teave:

programmid pakuvad kaasamis-toetust füüsiliste või suhtlustõkete eemaldamiseks. Pöörduge oma riikliku büroo poole. Rohkem lk 54.]

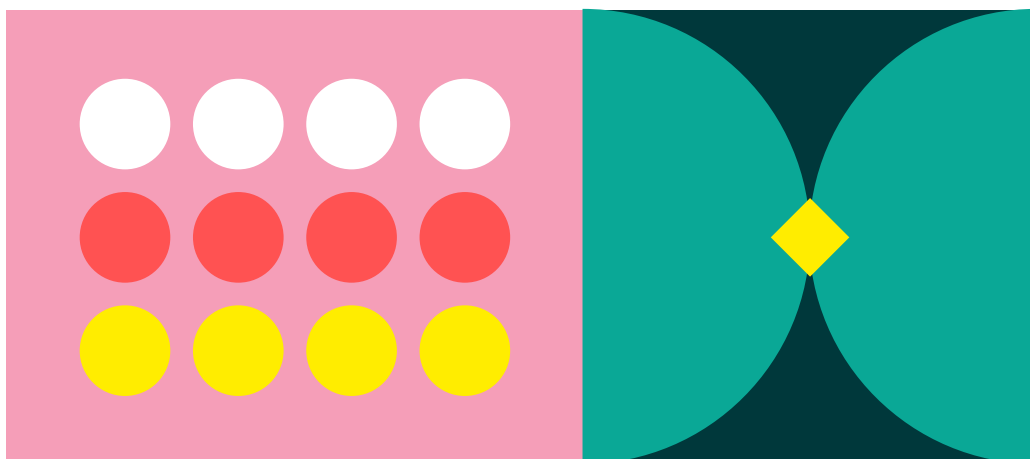
Mõnikord peab inimene hetkeks üksi olema, et pikali heita, maha rahuneda või ülesandele keskenduda. Rajage seminariruumi **vaikne nurgake** (mis on diivani või madratsiga ja mõnusalt paigutatud kardina või vaheseina taha), nii et keegi ei peaks rühmaprotsessist täielikult lahkuma, aga saaks siiski vaikuses olla. Rääkige rühmaga, et austada seda vaikset ruumi.

Toitlustamine

Toit on alati väga oluline teema. Hea tervislik toit tagab, et noored saavad projekti käigus energiat ja tunnevad end mugavalt. Kuid söömine on ka seltskondlik tegevus. Koos süües õpivad asjaosalised üksteist tundma ja loovad suhteid. Kui näete noori söögiaegadel segunemas, näitab see, et grupid lõimuvad. Kui nad seda ei tee, võiksite kaaluda panustada rohkem aega grupiliikmete integreerimisele. Ilmselgelt peab einestamisala olema ligipääsetav ja selles peab olema piisavalt ruumi, et kõik mahuksid ära ja saaksid takistusteta ringi liikuda.

Millele peaksite toitlustamisel tähelepanu pöörama

- ▶ Veenduge, et **lauad** oleksid ratastoolikasutajatele sobival kõrgusel.
- ▶ Veenduge, et pimedad saaksid **orienteeruda**, tutvustades neile einestamisala.
- ▶ Tagage nurgake (võib-olla vaheseinte taga) neile, kes vajavad **söömise ajal vaiksemat ruumi**.
- ▶ Veenduge, et einestamisalale võiksid siseneda **juhtkoerad**.
- ▶ Küsige kohapealt või toitlustusteenistusest, kas toitu saab pakkuda **mitmekesise toitumisega inimestele** (omnivoor, taimetoitlane, vegan; toiduallergia, religioossed või kultuurilised harjumused jne).
- ▶ Tagage, et **toit ja peamised koostisosad oleksid märgistatud** (toiduallergia, usulised ja kultuurilised harjumused jne).
- ▶ Kui osalejad vajavad **toitu tükeldatult**, küsige köögist, kas seda saab teha.
- ▶ Veenduge, et taldrikutel **ei oleks mittedesõdavaid kaunistusi**, et pimedad neid kogemata ei sööks.
- ▶ Kontrollige, kas saadaval on **kõrred või mitme sangaga tassid, juhaks kui osalejad neid vajavad**.

Veel arvestada

Rahvusvahelist projekti tehes tuleb arvestada **veel mõne praktilise** asjaga. Pidage meeles, et mõne inimese jaoks võib see olla esimene kord välismaale minna. Pidage silmas järgmist.

- ▶ Veenduge, et osalejatel oleksid nõutavad **reisidokumendid**. Kui ei, siis toetage neid või nende perekondi dokumentide taotlemisel, sest see võib olla nende jaoks uus protsess.
- ▶ Kui osalejad vajavad kohale sõitmiseks **viisat**, korraldage viisa taotlemise protsess ja toetage osalejaid. Võib olla on vaja vastuvõtvalt organisatsioonilt kutset.
- ▶ Tagage osalejatele kehtiv **sihtkoha tunnustatud rahvusvaheline tervisekindlustus** või korraldage tervisekindlustus osalejatele/koos osalejatega.
- ▶ Soovitav võib olla täiendav **reisikindlustus**.
- ▶ Valmistage ette **pakkimisnimekiri** (ligipääsuga veebis ja paberandjal). Ärge unustage inimestele meelde tuletada reisidokumente, puudega inimese kaarti, õpilaspiletit, ravimeid ja muid vajalikke asju.
- ▶ Andke noortele või nende peredele nõu, kui palju **taskuraha** kaasa võtta. Õpiraskustega osalejatele võib abi olla mõnest taskurahaga ümberkäimise koolitusest. Kui

lähete koduriigist erineva valuutaga riiki, tutvustage osalejatele nende telefonis võrgupõhiseid valuutakalkulaatoreid ning aidake nägemispuudega inimestel valmistuda välismaiste müntide ja pangatähtede äratundmiseks.

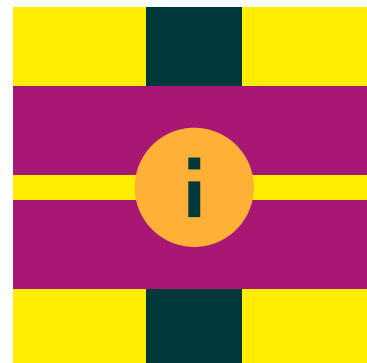
Programmide Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpus teave:

saate taotleda viisat osana kaasamis-toetusest või oma eelarve erakorralistest kuludest (vt lk 54). Kindlustus on Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpuse jaoks korraldatud erinevate mehhanismidega. Kontrollige asjaomast programmi „Erasmus+“ juhendist või programmi „Euroopa solidaarsuskorpus“ juhendist.

Kuidas luua kaasavat keskkonda?

Kaasav õpikeskkond on ligipääsetav ruum, kus kõik osalejad kogu oma mitmekesisuses **tunnevad end teretulnuna, tundes ühtekuuluvustunnet, kaitstust ja julgustust osaleda**. See on dünaamiline keskkond, kus saab olla paindlik, pidevalt just õpitu üle mõelda ja sellega kohaneda. Sellise keskkonna loomine on suur vastutus, aga ka ühine grupiprotsess, mis suurendab rahulolu, õppimist ning kõigi täielikku ja aktiivset kaasamist. Ajutine rahvusvaheliste noorteprojektide **mitteformaalne raamistik** pakub head võimalust rakendada kaasavaid kontseptsioone ja meetodeid ning nende üle mõtiskleda. Kaitstud ruum, kus taolised noorteprojektid toimuvad, võimaldab õppida vigadest ja ebaõnnestumistest ning osaluspõhise lähenemise kaudu on õppeprotsessid kättesaadavad kõikidele asjaosalistele.

REFLEKSIION

Vaadates tagasi oma töö- ja eraelu kogemustele, siis millised oleksid head näited kaasavast keskkonnast, kus tunnete end teretulnuna ja saaksite mugavalt kaasa lüüa?

Kas olete ka kogenud olukordi, kus tundsite end pigem tõrjutuna ja pettununa? Keskenduge küsimusele „Miks olid mõned tingimused soodsad ja mõned mitte?“.

Niisiis, kuidas saate luua sellist keskkonda? Võib-olla on refleksiooni käigus meenutatu teile näidanud, et **külalislahke ja julgustava keskkonna loomine polegi nii keeruline**. Esimene samm on võtta puuetega inimesi ja nende erinevaid ligipääsuvajadusi tõsiselt ning kohtuda nendega näost näkku. Luues usaldusliku ja austava õhkkonna, kus mitmekesisust hinnatakse, julgustate inimesi oma vajadusi väljendama. Tulemuseks on võrdsuse, austuse ja vastastikuse mõistmise tunde suurenemine kogu rühmas.

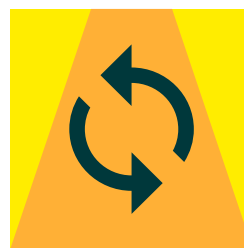
Alustage oma tiimist

Tiim vajab **aega, et üksteist tundma õppida** (kui nad üksteist ei tunne), usaldust kasvatada ning saada iga inimese rollidest ja kohustustest ise aru. Planeerige selleks aega projekti alguses. Hea mõte on planeerida **regulaarseid kohtumisi**, mis algavad esimesel päeval (kaasavate projektide dünaamilises keskkonnas on soovitatav kohtuda igal õhtul). **Regulaarne refleksioon** võib tuua välja raskused ja väljakutsed ning aidata suunda muuta, kui midagi kipub viltu minema. Ja tiimina on teil lisavõimalus koos lahendusi otsida, et saaksite kiiresti reageerida ja vajalikud kohandused teha.

Levitage oma tiimiliikmete seas arusaama, et nad on noortele **olulised eeskujud. Nende käitumine, hoiakud ning paindlikkus ja empaatia mõjutavad rühma ja tööõhkkonda.** Kui need peegeldavad positiivsust ja tiimitööd, on üks oluline samm eduka kaasava projekti suunas astunud.

Tiim peab olema **teadlik stsenaariumi-dest**, mis võivad projekti kaasavust ja positiivset õhkkonda vähendada ning kavandama selle puhuks strateegiaid (vt „Riskijuhtimine“ lk 48).

REFLEKSIOON

Kui tegevus kellelegi ei meeldi, siis mil määral on see tingitud minu suhtumisest ja kuidas mina (!) seda muuta saan?

Looge tervitav füüsiline keskkond

Projekti kavandamisel peame pöörama tähelepanu füüsilisele ja psüühilisele keskkonnale. Füüsiline keskkond on ruumide kohandamine, et konkreetsed õpieesmärgid saaksid täidetud. Ligipääsetaval füüsilisel keskkonnal (sise- ja välitingimustes), kus toimuvad mitteformaalsed tegevused, on **võtmeroll külalislahke ja turvalise ruumi loomisel ning see avaldab positiivset mõju rühmadünaamikale.** Siseruum võiks olla mitteametlik, toolid on paigutatud ringikujuliselt, et soodustada koostööd ja mõttevahetust õppetegevuse ajal. Juhendajad istuvad koos rühmaga ringis, nii et tekib silmside. „Kohtume oma ruumis“ – **ruum on kõigi grupiliikmete ühiselt kujundatud** (nt plakatid seintel) ning see loob paindliku keskkonna, mida osalejad saavad oma vajadustele vastavaks kohandada (nt muuta ruumi ratastoolide jaoks ligipääsetavamaks, väikestes rühmades töötamise, tantsimise jms jaoks.)

Sellises ruumis toimub palju. Mõnikord vajavad osalejad veidi vaikset aega või rohkem aega puhkamiseks, kuid nad ei taha grupist kaugel olla, et nad saaksid protsessiga uuesti liituda. Rajage seminariruumi lähedusse **vaiksed tsoonid**, näiteks mugav puhkenurk.

Kaasavuse nõuded ja ligipääsetavus ei ole „lisand“. Kaasamist tuleb **lõimida** projekti igasse tasandisse. See tähendab, et te ei tegutse eesmärgiga olla vastutulelik üksikutele inimestele, vaid sellepärast, et niisugune ongi kaasav projekt. Nii ei teki kellelgi tunnet, et ta jääb millestki ilma teise inimese individuaalsete vajaduste tõttu, ja see omakorda aitab kaasa positiivsele ja koostööaldis grupi õhkkonnale.

Pöörake tähelepanu psüühilisele keskkonnale

Psüühiline keskkond hõlmab tiimi kujundamist ja grupidünaamikat, usalduse loomist ning toetava ja turvalise keskkonna tagamist, milles noored on kaasatud ja motiveeritud õppima. Puuetega noored ei pruugi olla harjunud sellega, et ka teised saavad neilt õppida, mis võib olla seotud nende kogemuste või minapildiga. Kuid mitteformaalne õpe tähendab, et **kõigil on midagi panustada ja kõik õpivad kõigilt**. Suhelge ja harjutage seda, toetades avatud dialoogi.

Olge aus. Näidake noortele, et te ei tea kõike ja võite ka vigu teha. Kui juhtub vigu, vabandage, parandage ja õppige neist. Nii näevad osalejad, et eksimine on lubatav. **Liigitage vead ebaõnnestumise asemel õppimisvõimalusteks.**

Kaasake **noori ekspertidena otsustamisse** (mitte ainult puuetega seotud küsimustes) ja lahenduste leidmisse, nii et nad saaksid kogeda, et nende hääl loeb ja ideedel on mõju. Üksikisiku motivatsioonitase on väga tihedalt seotud sellega, mil määral ta tunneb end isiklikult kaasatuna ja väärtustatuna.

Püüdke olla **ennetatav ja ärge kehtestage tingimusi**. Nii võib teil õnnestuda mõningaid vajadusi enne nende tekkimist ette näha, nt vajadus rohkemate pauside järele, reflekteerimisvajadus jne, et kõik saaksid end mugavalt tunda.

Aidake tekitada ruumi, kus osalejad kaotavad harjumuse otsida teistes puudujääke ja selle asemel **otsivad potentsiaali isiklikuks arenguks. Edendage võrdsust** – kõiki peab kohtlema võrdse austusega ja kõigi staatus peab olema võrdne. See aga ei tähenda, et kõigi jõudlus peab olema võrdne (Chupina, K., 2020, IJAB, lk 9). Järgige **õiglusel põhinevat lähenemisviisi**. Õigluse tagamiseks tuleb arvesse võtta erinevust. Sellega tunnistatakse, et mõned inimesed on ebasoodsamas olukorras kui teised ning vajavad rohkem toetust ja ressursse, et tegutseda võrdsetel alustel. Õigluse saavutamiseks viivad kaasavad lähenemisviisid fookuse vaegustelt kõrvale ja loovad selle asemel kaasava õhkkonna kõigile.

Arutage turvalise ruumi kontseptsiooni teemal. Me kipume rääkima turvalise ruumi loomisest, kuid tegelikult pole sellist ruumi olemas. Saate aidata sellist ruumi luua, rakendades siin mainitud strateegiaid, kuid alati võivad asjad kujuneda selliselt, et kõigi üksikisikute jaoks eraldi ei ole ruum turvaline. Ebakohane kommentaar, frustratsioon või läbipaistvuse puudumine võivad tekitada noortes ebakindluse või ohutunde, mis omakorda mõjutab grupi õhkkonda. Olge sellest teadlik, andke võimalust järelemõtlemiseks ja hoidke inimestega kontakti, et selliseid olukordi ära tunda ja asjakohaselt reageerida.

Usaldava ja mõistva keskkonna loomiseks õppige tundma aktiivse ja kaitsva dialoogi kuut tugisammast materjalist „Dialogic spaces – Create an atmosphere of trust and understanding“ (Totter, E., 2020, IJAB (toim), lk 38).

Rajage tugisüsteeme

Positiivse ja usaldusliku psüühilise keskkonna edendamine tähendab **tugisüsteemide sisseseadmist, et vähendada osalemisbarjääre ja tunnustada osalejate vajadusi**. Näiteks kuna pole võimalik eeldada, et kõik kasutavad sama keelt, peavad olema saadaval kogenud keelevahendajad ja vajaduse korral viipekeeletoolid või muud tugiteenused.

Euroopa solidaarsuskorpuse vabatahtliku grupiteenistuse puhul on olulise toetusmeetmena olemas **tugevdatud mentorluse** võimalus (vt lk 57). Mentorid ja teised tugisikud on sedalaadi tegevustes olulised referentsisikud. Kaasake mentorid algusest peale. Investeeri aega usalduse loomisesse ja õppige üksteist tundma, veetes koos kvaliteetaega. See suurendab enesekindlust abi saamiseks või hädaolukorras.

Üldiselt on kõigi noorteprojektide puhul oluline, et noored teaksid, **kuidas oluliste kontaktisikuteni jõuda** ka kriisi- või hädaolukorras (nt ligipääsetav kontaktide nimekiri).

Mõned osalejad võivad tulla **isiklike abistajatega**, seega tuleb selgitada selliseid aspekte nagu majutus või isikliku abistaja roll projektis. Sellele peate mõtlema ka oma taotluses. Pidage meeles, et isikliku abistajaga

inimesed ei soovi nendega tuba jagada või kogu aeg koos olla. Aga siis peab abistaja läheduses olema.

Hea mõte on luua struktuurid, **kus eakaaslased üksteist toetavad**, et noored saaksid üksteise eest hoolitseda. Kuid veenduge, et see oleks võimalikult argine ja mitte koormav. Kui näiteks survestate puueteta noori puuetega noori „abistama“, taastate rõhuvaid sotsiaalseid struktuure, mille tulemuseks on masendav kogemus kõigile.

Isiklike abistajate kohta noortekohtumistel loe lähemalt tugisüsteemide ülesehitamist õpetavast jaotisest „Putting support systems into place“ (Chupina, K., 2020, IJAB (toim), lk 27).

„Ma ei teadnud, kuidas midagi teha, ega uskunud endasse, mistõttu mõtlesin, et ma ei suudagi midagi teha.

Kuid kohtusin nii paljude inimestega, kes aitasid mul endasse uskuda ja pärast seda teadsin, et saan kõigega hakkama, kui tahan.“

Tšehhi Vabariigist pärit rahvusvahelises kaasavas noortevahetuses „Building Bridges“ osaleja.

Programmide Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpus teave:

rahastust saab taotleda tugevdatud mentorluseks ehk kohandatud tegevuste ettevalmistamiseks, läbiviimiseks ja järelmeetmeteks. Vaadake „Euroopa solidaarsuskorpuse“ programmijuhendit.

Grupidünaamika

Üsna tavaline on see, et puueteta noored ei ole puuetega noortega kokku puutunud. Kui nad omavahel kokku puutuvad, siis võivad kõik osapooled esiti tunda hirmu ja ebakindlust. Et hirmu ja ebakindlust maandada, võiks projekti esimestel päevadel rohkem aega võtta **grupitunnet loovateks** tegevusteks (vt lk 43). See loob kõigile ruumi, et üksteist isiklikumal tasandil tundma õppida ja mõtestatult suhelda. **Jälgige grupidünaamikat** ja edendage tõhusat konfliktijuhtimist. Mõlemad on olulised, et projekt oleks edukas ja et osalejad protsessiga rahule jääks.

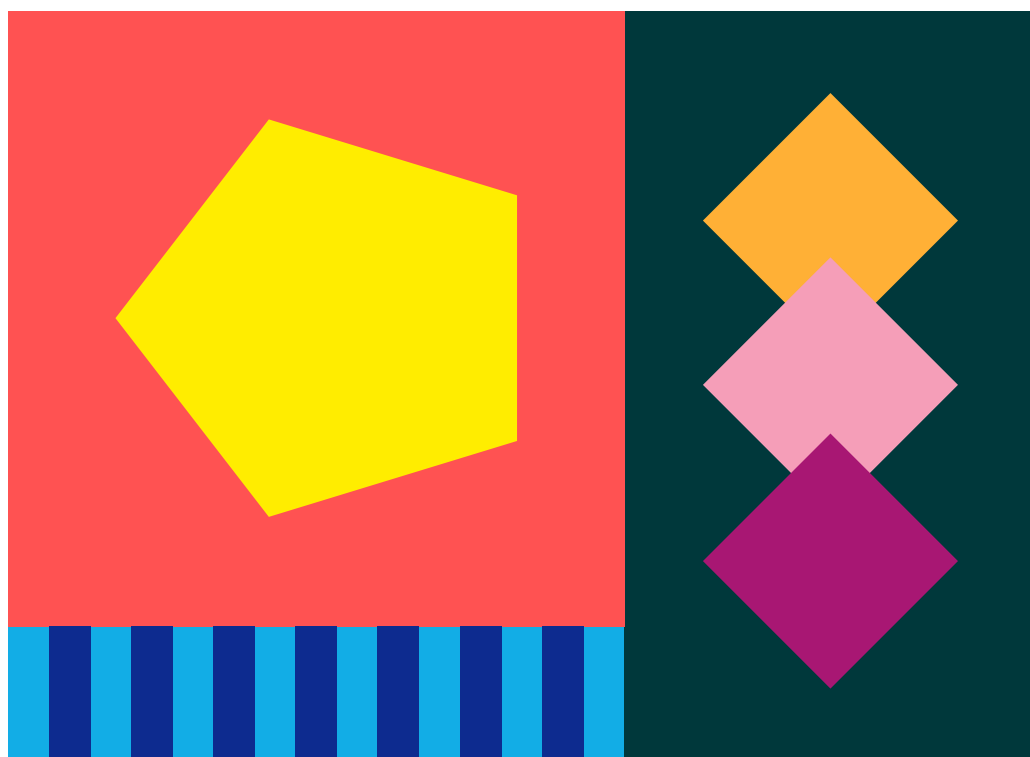
Et edendada grupisisest positiivset suhtlust, sõlmige noorte või vabatahtlikega **grupi-kokkulepe**. Selleks võite lahendada selliseid küsimusi nagu: „Mis on minu jaoks üksteisega suhtlemisel oluline?“.

Rääkige kõigi asjaosalistega nende vajadustest ja ideedest ning kirjutage üles, milles kokku leppisite. Võite kasutada pabertahvli ja riputada selle seminariruumis nähtavale kohale. Kuna kõik ei pruugi suuta seda nägemispuude või lugemisraskuste tõttu lugeda, võib olla hea mõte igal hommikul kokkulepe ette lugeda. Kui tekivad konfliktid või probleemid, saavad inimesed sellele kokkuleppele viidata. Kokkuleppe sisu saab ka projekti käigus

kohandada. Kokkuleppeprotsess on võimalus üksteise mured ära kuulata ja empaatiatunnet arendada.

Jälgige, et noored teaksid, **kuidas kvaliteetselt vaba aega veeta**. Näidake noortele grupitegevuste käigus, millised on vaba aja võimalused, näiteks spordivõimalused või rühmaruumid. Tehke kättesaadavaks lauamängud, loovtöö materjalid ja spordivahendid, et noored saaksid mõtestatult kaasa lüüa. Kui noored soovivad piirkonda/linna avastada, koostage juhend või aidake neid ligipääsetava transpordi ja sihtkohtade leidmisel.

Heitke pilk grupikokkulepete loomise protsessile (Kreisau-initiative, 2017, lk 92).

Puuetega ja tervisehäiretega inimestega suhtlemine

Puuetega ja tervisehäiretega inimestega suhtlemine ei ole kahjuks midagi, mida puueteta inimesed iga päev kogevad. Nad tunnevad ärevust, et teevad midagi valesti või püüavad aidata, kui seda ei paluta. Mõnikord tungivad nad aitamise käigus teise inimese isiklikku ruumi või ületavad isiklike piire. Ja loomulikult levib puuetega inimeste kohta palju oletusi, mis tulenevad suhtlemisbarjääridest ja sellest, et ei tunta ühiskonna võimustruktuure, ning mõnikord on tegu ignorantsusega. Loomulikult on olemas juhised, mis aitavad teil oma käitumist ja tegusid reflekteerida, kuid on oluline rõhutada, et puuetega inimesed ei vaja selliseid juhiseid.

Kindlate suuniste järgimise asemel

peaks meie tegevust juhtima inimlikkus.

Mõned näpunäited.

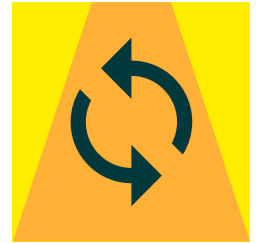
- ▶ Ärge tehke puuetega inimestega asju, mida te ei teeks kellegi teisega (pea silitamine, põhjuse ta puudutamine vms).
- ▶ Rakendage juhtpõhimõtet „**ei midagi meist ilma meieta**“.
Veenduge, et puuetega inimesed osaleksid aktiivselt otsuste tegemisel.
- ▶ Kaasake **puuetega inimesi juhtivatele kohtadele**, kui nad on huvitatud. Nii saavad teised inimesed hinnata nende tugevust ja jõudu ning seada kahtluse alla oma hoiakud ja stigmad.
- ▶ **Ärge kunagi eeldage, alati küsige.** Väike aste ei tähenda automaatselt, et ratastoolis inimene abi vajab. Puuetega inimesed saavad oma eluga ise hakkama, elades ühiskonnas, mis ei ole kaasav. Kui nad vajavad abi, küsivad nad seda. Ja kui näete, et keegi on teatud olukorras hädas, pakkuge abi ja vaadake, kas seda on vaja.
- ▶ Pakkuge osalejatele **positiivseid eeskujusid**, kellega nad saavad samastuda ja kellelt nad saavad õppida.

REFLEKSIION

Kas olete puuetega inimesi kaasav?

Mida see teie arvates tähendab?

Kuidas saate seda teemat projektis käsitleda?

Keel ja suhtlus kaasavates noorteprojektides

Keelekasutus ja suhtlus on üliolulised ning käivad käsikäes teabe kättesaadavuse ja tõhusa osalemisega. Peale selle, et ei saa eeldada, et kõik kasutavad sama keelt, võib puuetega ja puueteta inimeste segarühmades olla emakeeles ja võõrkeeltes suhtlemise oskus väga erinev. Noored võivad suhelda, kasutades viipekeelt, piktogramme või muid alternatiivseid suhtlusstrateegiaid. Teatud võtted, nagu visualiseeritud kirjallik sisu või tõlgitud töömaterjalid, peaksid olema projektis omal kohal algusest peale, et vähendada nähtavaid ja nähtamatuid keele- ja suhtlusbarjääre. Suhtlemist kõigi asjaosaliste vahel tuleb aktiivselt toetada.

Te ei pruugi algusest peale teada oma projektis osalejate suhtluseelistusi. Mõned noored ei pruugi isegi teada anda, et nad ei saa aru. Et oma noortetegevuses suhtlemist hoogustada, peaksite algusest peale rakendama ja kehtestama teatud strateegiaid.

Üks strateegia on see, et peaksite **läbivalt kasutama kaasavat kommunikatsiooni**. Lihtsustage teavet lihtsa või hõlpsasti loetava (ETR) keele abil, kasutage selget, lihtsat kõnet, sammsammulisi selgitusi, kehakeelt, visualiseerimisi, žeste, pilte, sümboleid või objekte, et muuta teave kõigile osalejatele kättesaadavaks. Kasutage **visuaalset kommunikatsiooni**, eriti keerukate abstraktsete keskkondade esitamisel lihtsas pildivormis.

Lisateavet rahvusvahelise kaasava hariduse keele ja suhtlemise kohta leiate väljaandest „Perspective: Inclusion“ (Kreissau-Initiative, 2017).

Teine võimalus on rakendada suhtluses **multisensorset lähenemist**. Kui üks meel on nõrgem või puudub (nt nägemine või kuulmine), võib teavet lisada teine. Pilte saab näiteks kirjeldada suuliselt või toetada kirjutatud teksti piltidega. Teksti- ja verbaalsed sõnumid on lihtsamini mõistetavad kombineeritult sümbolite, värvide ja joonistega ning lugemisoskus pole nõutav. Nii pakute mitut kanalit, mis katavad suure osa suhtlusvajadustest.

Ja ... olge kannatlikud. **Kontrollige alati üle, kas kõik on teabest aru saanud.** Kui ei, siis selgitage uuesti. Andke osalejatele piisavalt aega mõtlemiseks ja küsimuste esitamiseks.

Anname mõned **üldised soovitused puuetega inimestega suhtlemiseks**. Need võivad aidata aru saada, millele tähelepanu pöörata. Kuid parim viis suhtlusvajadustega tutvumiseks on osalejatelt küsida. Selle lõbusamaks muutmiseks võite kasutada rühmategevusi, kus osalejad tutvuvad üksteise suhtluseelistustega, nt multisensoorsed partneriintervjuud, kus ülesandeid tuleb täita viipekeele, piltide, verbaalse keele jms abil.

Vaadake teabelehte „Factsheet 2.5 10 key principles when communicating with people with disabilities“ (Chupina, K., 2020, IJAB (toim), lk 20).

Et lammutada suhtlemisbarjääre ja tagada kõigile juurdepääs kogu teabele, tuleks kaasata **keelevahendus** (nt lihtsa keele kasutamise oskus), **viipekeele tõlgid** või **reaalajas tiitrite lisamine** (öeldud sõnad ja helisisu muudetakse tekstiks ja kuvatakse peaaegu reaalselt ekraanil või monitoril).

Olge teadlik, et nagu kõne- ja kirjakeele puhul, eksisteerivad kogu maailmas **erinevad viipekeeled ja ka murded**. Ameerika viipekeelele (ASL) lähedane rahvusvaheline viipe-süsteem on välja töötatud, kuid te ei saa eeldada, et kõik viipekeelt kasutavad osalejad oskavad suhelda rahvusvahelises viipekeeles. Seetõttu võite vajada erinevaid viipekeeletoetusi.

Noored mainivad sageli hirmu, et nad ei saa suhelda. Kasutage **keeleanimatsiooni** ja muid meetodeid ja tegevusi, mille kaudu osalejad saavad **harjutada mitteverbaalseid, verbaalseid ja alternatiivseid suhtlusstrateegiaid**. Nii saate suurepärase võimaluse näidata neile lõbusal ja muretul viisil, et suhtlemine polegi nii keeruline. Keeleanimatsioon soodustab aktiivselt osalejatevahelist suhtlust ja motiveerib neid välja töötama omavalgelisi suhtlusstrateegiaid.

Oluline ei ole ainult mitte ainult suhtluse ise, vaid ka viis, kuidas seda tehakse.

Määrake suhtluse toon. Kasutage **positiivset, mitmekesisust arvestavat ja kaasavat (mittediskrimineerivat) keelt**, mis paneb inimesed tundma end teretulnu ja aktsepteerituna ning annab neile kuuluvustunde. Kaasav on terminoloogia, mis väldib tõrjutust ja stereotüüpe. Kaasav on keelekasutus, millega ei kirjeldata üksikisikuid või inimrühmi vähem väärtuslikumana, jõuetumana jne. Pange tähele, et see, mida te ütlete, mõjutab seda, kuidas inimesed tunnevad ja talitavad. Tiimiliikmena teid kuulatakse ja kuulatakse. Kui kujutate teist inimest abita, sõltuva või haletsusväärseks, edastatakse see kujutus teie keelekasutuse kaudu teistele ja see mõjutab nende ettekujutust sellest inimesest. Seega olge kasutatavate sõnade ja tegudega ettevaatlik, sest nende mõju võib olla suur.

„Kõige suurem mure oli suhtlus, keel. Ma kartsin, et ma ei saa teistega rääkida. Õnneks kadusid mu hirmud väga kiiresti. Sain aru, et programm „Building Bridges“ (eesti k sildade ehitamine) ongi tegelikult suhtlussildade ehitamine. Hakkasin rohkem rääkima projekti teiste osalejatega ja nad mõistsid mind ja aitasid mind samuti.“

Poolast pärit rahvusvahelises kaasavas noortevahetuses „Building Bridges“ osaleja.

Õppige tundma materjali „Language animation – the inclusive way“. (IJAB (toim), 2017).

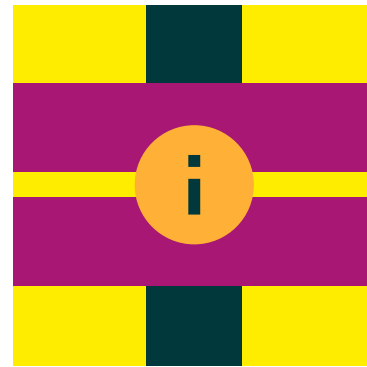
Programmide Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpus teave:

suhtlemisbarjääride vähendamiseks saab taotleda kaasamistoetust. Lisateavet peatükis „Kaasamistoetus programmides „Erasmus+“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ [lk 41.]

Kuidas kujundada kaasavat õppeprotsessi?

Kaasavate õpikogemuste kujundamiseks on oluline mõista, et iga õppija on erinev. Lisaks sellele, et rakendate ligipääsetavaid tegevusi, laieneb kaasavate õpikogemuste ulatus dünaamiliselt, et vastata mitte ainult puudest, vaid ka inimeste mitmekesisusest tulenevatele vajadustele. **Kaasava disaini kaks põhiväärtust on teadlikkus ja empaatia: teadlikkus ära tunda õppijate mitmekesisus ja empaatia kaasata nende individuaalseid vajadusi kõigesse**, mida teeme.

REFLEKSIOON

Kindlasti olete juba projektide jaoks programme välja töötanud. Mida teeksite kaasava projekti kavandamisel teisiti?

Kaasava noorteprojekti programm

Läbimõeldud programm ja **hoolikalt valitud meetodid** annavad teile ja noortele kindlustunde ning suunavad noored ühistegevusele. Tuleb leida tasakaal tööaja, puhkuse, lõbu ja õppimise vahel ning see tasakaal peaks olema paika pandud **KOOS noortega**, mitte teilt neile.

Aga pidage meeles, et iga tegevuse tavaline osa on **ettearvatud olukorrad**. Seega küsige endalt, kas teie programm on piisavalt paindlik, et anda vajaduse korral rohkem aega. Üldiselt peaks kaasavate projektide **tempo olema aeglasem**. Mitmekesisuses gruppis on inimesi, kes väsivad teistest kiiremini või kelle tähelepanuvõime on madalam, mistõttu peavad nad pidama **pause**. Veenduge, et olete lisanud piisavalt pause.

Kuna sageli on kavas palju tegevusi, on hea **esitada päevakava** päeva alguses, kuna see annab suuna kätte ja tagab kindlustunde. Andke korrapäraste ajavahemike järel jälle teada, mis edasi juhtub, sest mõnel inimesel on raske kõiki detaile meelde jätta. Mõned inimesed vajavad **rohkem suunamist** kui teised ja võivad sattuda segadusse, kui keegi ei suuna. Veenduge, et teil oleks kindlad programmitegevused (vt rituaalid lk 44), et tagada struktuur ja juhised. **Selgitage kõike, mida teete**. Veenduge, et noored teaksid alati, mis toimub ja miks. Mõnel inimesel on lihtsam tegevust jälgida, kui nad teavad protsessi eesmärki.

Läbimõtlemine ja regulaarne hindamine annavad noortele võimaluse jagada ideid projektitegevuste või muude tegevuste parandamiseks. Hindamisprotsess võib mõne osaleja jaoks olla üsna abstraktne. Pakkuge vahetult pärast seansi või tegevust võimalust refleksiooniks või küsimustele vastamiseks, et nad saaksid kogemusega värskest suhestuda. **Tehke** tegevustest või õppeprotsessidest kokkuvõtte ja esitage suunavaid küsimusi, mis aitavad osalejatel oma kogemuste üle mõtiskleda. Tagage **kaitstud ruum**, kus noored saavad rääkida oma muredest ja vajadustest (nt hindamisvoorud). Kõik ei tunne end gruppis (isegi väikeses) rääkides mugavalt. Rääkige noortele võimalusest kohtuda tiimiliikmetega individuaalselt ja veenduge, et nad teavad, **kelle poole nad saavad abi saamiseks pöörduda**.

Aktiivne osalemine ei tähenda ainult ideede jagamist; see tähendab tegutsemist. Andke noortele vastutus tegevuste loomise ja hõlbustamise eest, et nad saaksid jagada oma teadmisi ja võimeid. Olge valmis neid toetama. Aga pidage meeles, et mõned osalejad ei pruugi olla harjunud ise otsuseid langetama või arvata, et nende arvamus on oluline. Investeerige aega nende kaasamisse. Julgustage neid (samm-sammult!), kuulake tähelepanelikult, ja mis kõige tähtsam, näidake neile, et nende ideed on olulised, võimaluse korral neid ellu viies. Kuid pidage meeles: pole midagi masendavat ja heidutavat, kui teid kutsutakse oma ideid jagama ja järgne see, et midagi ei juhtu. Kui kaasate **noori otsusetegemisse, võtke neid tõsiselt**. Kasutage nende ideid, et oma noorteprojekti täiustada ja kui mõnda ideed pole võimalik projekti kaasata, olge läbipaistev ja selgitage, miks.

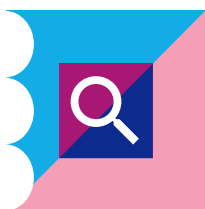
Kaasava õppeprotsessi jaoks on olulised järgmised programmelemendid.

- ▼ **Grupiloome tegevused** loovad aluse grupiprotsessile ja on olulised, et anda rühmale võimalus üksteist tundma õppida ja arendada kuuluvustunnet. Lõbusad jäämurdjad ja tutvumistegevused aitavad kaasa positiivse rühmaõhkkonna loomisele ning soodustavad tänuväärset ja tulemuslikku koostööd noorte vahel. Kaasavates rühmades võivad need protsessid rohkem aega nõuda, ja seda tuleb ajakavasse planeerida.
- ▼ **Soojendusmängud** (ingl k *energiser*) suurendavad rühma energiat ja stimuleerivad keskendumist. Nende kasutamisel rääkige mängude asemel **tegevustest või meetoditest**. Mõned vanuserühmad võivad olla eelarvamuslikud, kuna nad seostavad mängu lastega. Mõne noore jaoks võivad need harjutused tunduda rumalad ja neil on raskem ületada oma isiklike osalemistõkkeid. Alati on hea, kui eeskujud, nagu rühmajuhid ja tiimiliikmed, osalevad ka nendes tegevustes ja lähevad lõbusa meeleoluga kaasa.
- ▼ **Keeleanimatsioon** (lk 31) aitab osalejatel ületada keelebarjääre ning suurendab suhtlust ja koostööd. Kuna suhtluseelistused on kaasavates rühmades erinevad, saab neid mängu kasutada nende erinevuste uurimiseks. Osalejad saavad täiustada mitteverbaalseid suhtlusstrateegiaid või õppida ütleva selliseid fraase nagu „Aitäh“ või „Kuidas läheb?“ viipekeeltes. Või olete proovinud uurida loomahääli eri keeltes? See võib olla väga lõbus!
- ▼ **Õpiesmärkide kallal töötamine** (vt sammsammulise lähenemisviisi kohta lk 21) aitab noortel oma õppeprotsesse mõista ja nende üle järele mõelda. Soovitav vahend on Noortepass, mis kutsub õppijaid osalema oma õppeprotsesside teadlikumaks saamise, õppesuundade määratlemise ja õpitulemuste reflekteerimise protsessis.

Kas otsite kaasavaid soojendusmänge? Leiate ideid tee-ise põhimõttel mängude loojast „Game-Creator: DIY“.

Uurige Noortepassi „Youthpass“ võimalusi õppeprotsesside ja -tulemuste äratundmise ja dokumenteerimise vahendina.

Rääkige noortega sellest, mida nad soovivad projektist õppida. Alustage projekti alguses (või isegi ettevalmistamise ajal), küsides neilt nende ootuste ja õpieesmärkide kohta. Kasutage refleksiooni ja igapäevaseid hindamisi, et tuua esile olulised õpihetked ja kaaluda järgmisi samme. Valmistuge koos partneritega, et kaasate noored pärast projekti selle protsessi kaudu. Kuid pidage meeles, et mõne noore jaoks võib see protsess tunduda väga abstraktne. Pakkuge juhendamist (vajaduse ja võimaluse korral näost näkku) ja esitage konkreetseid küsimusi. Kuulake hoolikalt ja tehke oma sõnadega kokkuvõtte veendumaks, et saate aru, mida nad öelda tahtsid. Võite kasutusele võtta ettevalmistatud päeviku, kus on kirjas programmi juhtküsimused, et osalejate mõtted ja ideed oleksid jätkusuutlikul viisil dokumenteeritud.

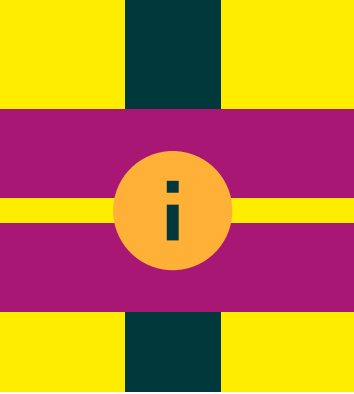
- ▶ Ärge unustage programmis vaba aega, et noortel jääks aega puhkamiseks ja järelemõtlemiseks. Need on hetked, mil noored veedavad koos aega mitteametlikus keskkonnas. See pakub sageli hindamatuid õppimishetki.

Rutiin rituaalide kaudu

(Grupi)rituaalid loovad projektisest rutiini. Need on regulaarsed ja korduvad tegevused. Need on eriti olulised noortele (eriti psühhosotsiaalsete või intellektipuudega noortele), kes vajavad juhendamist ja struktuuri, et end mugavalt ja lõdvestunult tunda. Rituaalid edendavad sidet, ühtekuuluvus- ja turvatunnet ning mis kõige tähtsam, annavad pidepunkti.

Ideid rühmarituaalideks

- ▶ Hommikuringid on rutiin päeva alustamiseks. Need peaksid olema igal hommikul samal ajal ja samas kohas ning järgima sama struktuuri. **Nii teavad kõik esimese asjana pärast hommikusööki, kuhu minna ja mis juhtub.** Hommikuringid võivad sisaldada järgmisi elemente: ühislaul, soojendusmäng, suuna kätteandmine (**mis selle päeva jooksul toimub** ja aeg noortele rääkimiseks, kuidas nad ennast tunnevad ja mis neil meeles mölgub).
- ▶ Pärast lõunat võivad tegevused alata eri kohtades. Teine väärtuslik rutiin on **kohtuda alati pärast pausi kokkulepitud kohas (nt seminariruumis).** Noored saavad siis tulla iseseisvalt ega eksi ruumide otsimisel (nii välditakse stressi, frustratsiooni). Kiire soojendusmäng ja järgmise tegevuse meeldetuletus ning siis saab grupp koos edasi minna või mõne inimesega läheb kaasa tiimiliige.
- ▶ **Igapäevane hindamine** (näiteks alati enne õhtusööki) on oluline rituaal **päeva lõpetamiseks.** Seda on samuti hea alati teha samal ajal ja samas kohas.

Kaasavates noorteprojektides kasutatavad meetodid

Tõenäoliselt tulite kohe välja mõne suurepärase ideega, sest tegelikult me seda teemegi: kohandame meetodeid pidevalt uute kontekstide, vajaduste ja grupiolkordadega. Lisame või vahetame väikeseid elemente, et meetod paremini töötaks konkreetse meie ees oleva rühmaga. Kaasavaid meetodeid arendatakse samamoodi. **Te ei pea ratast uuesti leiutama.** Saate jätkata oma lemmikmeetodite ja -lähennemiste kasutamist. Erinevus seisneb selles, et mõnikord on vaja rohkem loovust, kohandusi ja lihtsustusi vastavalt osalejate puuetele, vajadustele ja võimalustele.

REFLEKSIION

Mõelge oma lemmikmeetodile. Kas see toimiks mitmekesiste rühmadega? Kus näete väljakutseid? Kas teil on ideid selle kohta, mida saaksite muuta, et meetod ikkagi toimiks ja saavutaks oma eesmärgid?

Töötage välja meetodid, mis **rakendavad eri meeli ja võimeid** ning võimaldavad terviklikke õppeprotsesse. Niiviisi leiavad **erineval viisil õppivad inimesed** alati midagi, mis neid köidab. Kohandage meetodeid viisil, mis võimaldab noortel **kasutada ja näidata oma tugevusi** ja võimeid ning ümber mõtestada irratsionaalne idee, miski on võimatu. Kaasavad

lähemisviisid keskenduvad inimese oskustele ja annetele. Võib-olla oskab inimene eriti hästi joonistada või laulda. Erinevaid tugevusi ja võimeid vajavad rühmaülesanded võivad mõnikord tuua tähelepanu keskpunkti erinevad inimesed ning aidata neid väärtustada ja nii suurendada nende enesekindlust.

Loomulikult on ühise nimetaja otsimine rühmaprotsessi jaoks eluliselt tähtis. Kuid ärge kartke erinevusi nähtavaks teha, nii **võib mitmekesisust tunnustada kui positiivset omadust.**

Eesmärgi saavutamiseks on mitu võimalust. Kaasavas keskkonnas ei pea kõik tegema asju ühtemoodi. Pakkuge erinevaid võimalusi (nt mõned eelistavad kirjutada, teised eelistavad joonistada või tantsida jne), et noored saaksid jõuda konkreetse eesmärgini endale sobivaimal viisil. Võimalusel iseseisvalt valida, kuidas keegi soovib eesmärgini jõuda, on võimestav vägi. Kui pakutakse mitut tegevust, kaaluge selgitamise asemel **võimaluse andmist nende proovimiseks** (nt programmi alguses töötubade lühiimitatsioonid). Kõik ei suuda tegevusi endale visualiseerida. Proovides saavad noored tegevusest parema mulje ja saavad kergemini otsustada, mida nad teha tahavad. **Muutke tegevuste ülesehitus vaheldust ja stimulatsiooni pakkuvaks.** Pakkuge tegevust väiksemates ja suuremates rühmades koos individuaalsete ülesannetega. Mõned inimesed tunnevad end väiksemas seltskonnas mugavamalt ja saavad paremini hakkama.

„Meie kõigi jaoks oli palju kasu sellest, et olime kõik oma mugavustsoonist väljas. Siin projektis pidin tegema asju, mida ma polnud kunagi varem teinud inimestega, keda ma ei tundnud ... Aga kõik tahtsid katsetada, leida asju, mida nad saaksid teha, et oma mugavustsoonist välja tulla.”

Osaleja Kreekast kaasavas projektis „The Mask“ (Dadanides, S., 2018).

Kaasava projekti lõuetapp

Projekti **lõuetapp** on oluline **ümberlülitushetk** projekti ja noorte tavaellu naasmise vahel. Sageli on see väga emotsionaalne, eriti kui on tekkinud sõprus- ja lähisuhted. Noortel võib kodus olla raske olukord või nad elavad rangete struktuuride ja reeglitega asutustes ning ainuüksi mõte tagasi minekust võib neile ränk tunduda. Teised võivad tunda end juba muutununa ja see, kuidas nende elu oli varasemalt planeeritud, tundub neile nüüd keeruline. Oluline on seda etappi hoolikalt planeerida ja pakkuda tegevusi, mis noori võimestavad ja annavad positiivseid emotsioone.

Siin on mõned ideed, mis võivad kaasava noorteprojekti viimases etapis jõudu anda.

- ▶ **Lõpuüritus** (nt etendus või näitus) on tõhus võimestav vahend. Igaüks on kutsutud jagama oma isiklike saavutusi kui osa õppeprotsessist. See on põnevuse ja positiivsete emotsioonide hetk. Puuetega inimesed, keda puueteta eakaaslased pahatihti ei hinda, tunnevad end väärtustatuna ja et nad kuuluvad gruppi. Puueteta noorte jaoks võib see olla samm oma vaatenurkade ja hoiakute muutmisel puuetega inimeste suhtes.
- ▶ Euroopa õppetegevustel peaks olema noorte inimeste eludele **jätksuutlik ja pikaajaline mõju**, seega on võib vaadata ka tulevikku, kasutades **samm-sammulist lähenemisviisi** (lk 25). See abstraktne protsess võib mõne jaoks olla lihtsam kui teiste jaoks. **Lihtsustage protsessi**, pakkudes suunavaid küsimusi ja näiteid.
- ▶ Lõplik hindamine on oluline hüvastijäturituual, mis võimaldab inimestel hüvasti jätta ja lahkuda positiivsete emotsioonidega. Tunnete ja mõtete jagamisel, teiste ära kuulamisel, enda teistest inimestest üllatada ja puudutada laskmisel on hindamatu väärtus. Valige kõigi kaasamiseks sobivad meetodid. Kirjalik hinnang ei pruugi olla parim valik, kui kirjutamine on rühmaliikmetele keeruline. Toetage seda protsessi näiteks positiivsete piltide, tõlgete või loominguliste meetoditega.

Mõned ideed leiate hindamismeetodite jaotisest „Evaluation methods“ (SALTO-YOUTH, 2014, lk 115).

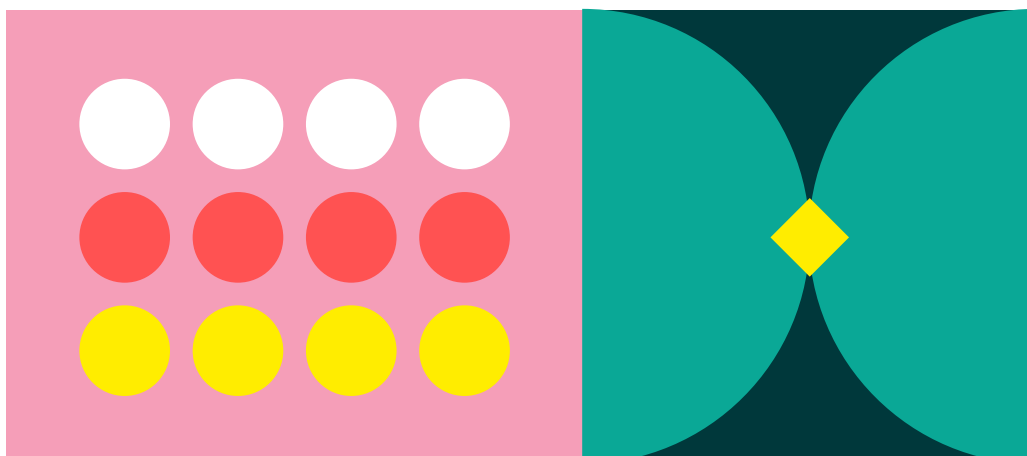
- ▶ Kõigil Euroopa noorteprojektides osalejatel on õigus saada **Noortepass**. Noortepass on tunnistus ja protsess, mis aitab osalejatel Euroopa noorteprojektis osaledes oma õppeteekonna ja arengu üle mõtiskleda ja seda teadvustada. Sertifikaadina tunnustab Noortepass osalejate õppesaavutusi, lisades nende enesehinnangu ametlikule tunnistusele ning seeläbi tunnustab projektides osalemist kui õpetlikku kogemust. See ametlik tunnistus annab puuetega noortele võimaluse näidata oma omandatud pädevusi organisatsioonidele, potentsiaalsetele tööandjatele ja töönõustajatele. Veelgi suurema efekti mõttes võiksite kaaluda tunnistuse andmist pidulikul tseremoonial.

Rohkem teavet Noortepassi kasutamisest kaasavates gruppides: „Youthpass Unfolded – also for Inclusion Groups“ (SALTO-YOUTH, 2016).

„Miks peame seda suurepäraseks kogemuseks?

Tegime koostööd ebatavalisel viisil. Teadsime, millised probleemid võivad tekkida enne sinna jõudmist ja otsustasime neist kõigist üle saada. Selle kaudu jõudis minuni midagi veel hämmastavamat ja ootamatumat. Tõelised sõbrad. Inimesed, kes mind inspireerisid. Inimesed, kes panid mind end õnnelikuna tundma. Inimesed, kes panevad mind tundma, et tunnen neid aastakümneid, isegi kui õppisin neid tundma vaid kuus või seitse päeva.“

Osaleja ja puudega filmitegija Kreekast kaasavas projektis „The Mask“ (Dadanides, S., 2018).

Riskijuhtimine

Noorteprojekti käigus positiivsete kogemuste tagamiseks on ülioluline meetmed planeerida, et olla võimalikeks väljakutseteks hästi ette valmistatud. Ja isegi siis võivad asjad ikka valesti minna. Aga see on normaalne. Võtke seda samm-sammult! Kõige olulisem on **luua turvaline ja usalduslik keskkond**, kus **vigadest õppimist** aktsepteeritakse ja seda saab näha protsessi rikastajana. Ja kui asjad ei tööta nii nagu peaks, saate ikkagi koos lahendusi leida.

Töötage välja riskihindamisplaani

Riskihindamisplaani koostamise protsess aitab teil tuvastada võimalikud riskid ja probleemid, mis teie projekti käigus võivad tekkida, ning valmistuda ootamatusteks. See on oluline vahend, mis võimaldab teil ja teie tiimil kiiresti reageerida ning tagada noorte turvalisus ja tervislik heaolu. Pidage oma tiimi ja noortega nõu **võimalike arusaamatuste, vigade ja õnnetuste** asjus. Kaaluge oma projekti üldist raamistikku, kavandatud tegevusi, sõidukorraldust, noorte ohutust ja tervist, toimumiskohta või vabatahtliku tegevuse asukohta, kaasatud inimeste individuaalseid vajadusi, kultuuridevahelisi konflikte või diskrimineerimisolukorda jne. Seejärel **hinnake riski**

Inspiratsiooniks leiate näiteid ja malli riskihindamise infomaterjalist „Risk Assessment“ (SALTO-YOUTH, 2006, lk 53).

tõenäosust ja otsustage, milline riskitase on vastuvõetav? **Keskenduge ennetusele.** Kuid hoidke käepärast plaani B selle kohta, mida saate teha soovimatu olukorra tekkimisel. Määrake vastutavad isikud ja strateegiad, et kõik teaksid, mida teha. Ärge unustage hinnata oma riskianalüüsi plaani rakendusetapi jooksul, kuna projektid on protsessid – **dünaamilised ja reageerivad.**

Riskihindamine – noored

Konfliktide, arusaamatuste, diskrimineeriva või tõrjuva käitumise potentsiaal väheneb, kui noored kogevad kuulumistunnet ja nad saavad projekti protsessi omaks võtta. Aga loomulikult võivad kõik need ikka ette tulla. Need võivad juhtuda igal ajal; nende põhjused võivad olla mitmesugused, etteaimatavad või ettearvamatud. Oluline on jääda tähelepanelikuks ja paindlikuks.

Iga rahurikkumine vajab sekkumist ning see tuleb kiiresti ja läbipaistvalt lahendada. Olge valmis olukordadeks, kus peate nende lahendamiseks oma programmi muutma. Kõik olukorrad pole aga nähtavad. Pidev hindamine ja konsultatsioonid, mis pakuvad noortele ruumi konfidentsiaalses keskkonnas sõna võtta, võivad aidata selliseid olukordi tuvastada, et saaks välja töötada lahendusstrateegiad.

Konfliktide lahendamisel võib olla abi **grupikokkuleppe** koostamisest (vt lk 38). Alustage avatud dialoogi ja kutsuge noori üksteisega suhtlemisel väljendama, mis on nende jaoks oluline. Nii saavad nad mõtiskleda enda vajaduste üle, aga kuulata ka teiste osalejate soove ja arendada empaatiat. Konfliktihetkedel võib grupikokkulepe olla väärtuslik viide.

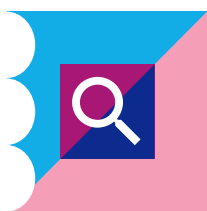
Puudega ja puudeta noorte segarühmades võib esineda **ärevust ja ebakindlust**. Võib juhtuda, et teatud käitumine, nagu näiteks impulsiivsus või kitsas tähelepanuulatus (võimalikud sümptomid noortel inimestel, kellel on ATH või trisoomia 21/Downi sündroom), võivad põhjustada ärritust või vajadust rühmaliikmetest distantseeruda. Tavaliselt muutub see mingil hetkel nähtavaks. Proovige selline olukord tuvastada, enne kui see kontrolli alt väljub. Tihtipeale võib avatud ja aus vestlus sellised olukorrad kiiresti lahendada.

Mõnikord võite märgata, et inimesed ei taha luua **füüsilist kontakti** teise füüsilise või liitpuudega inimesega ja väljendavad seda viisil, mis võib teisele inimesele haiget teha. Oluline on selliseid kogemusi ennetada. Võib-olla oleks hea alguses vältida meetodeid, mis hõlmavad igasuguseid füüsilisi kontakte, anda noortele aega kohanemiseks ja esmaseks tutvumiseks. Saate ka kasutada oma positsiooni ja olla eeskujuks. See, kuidas te oma rühma kuuluvate inimestega suhtlete, mõjutab kõiki osalejaid.

Riskihindamine – tiim

- ▶ Rääkige oma tiimile riskijuhtimisest. Veenduge, et tiim teaks riskihindamise plaani, samuti ohutusprotseduure ja -korraldusi toimumiskohas. **Määrake selged kohustused ja vastutusala** ning selgitage tegevuskavasid, et kõik teaksid, mida hädaolukorras või keerulises olukorras teha või kelle poole pöörduda.
- ▶ Jagage tiimiga kontaktide loendeid oluliste **hädaabitelefoni numbrite**, rühmajuhtide ja teiste tiimiliikmete numbritega.
- ▶ Teie tiimiliikmetel on projektis ainulaadsed rollid. Nad loovad noortega individuaalseid suhteid ja jälgivad protsessi käigus igasugu olukordi. Nende vaatenurgad ja lähenemisviisid on olulised, sest keegi ei saa olla kõikjal. Parandage oma tiimi teadlikkust sellest. **Käsitlege ebakindlust, rääkige keerulised olukorrad eelnevalt läbi koos võimalike lahendusviisidega**, et neid ette valmistada.
- ▶ Kaasake tiim **noorsootöö väärtuste** mõistmise ja noorsootöö praktikas rakendamise protsessi.
- ▶ Veenduge, et **grupijuhtidel oleks osalejate kohta kogu oluline teave** ja teavitage oma tiimi asjakohastest aspektidest, nagu toiduallergia, epilepsia (see on oluline, kui kasutatakse vilkuvat valgust), ravimid, samuti päästikuks olevad (ingl k trigger) olukorrad jne. Grupijuhtidel peaksid olema ka perede kontaktnumbrid, et neile saaks hädaolukorras helistada.
- ▶ Looge kõigi asjaosaliste vahel usalduslik suhe, et saaksite **üksteist** kriitilistes või keerulistes olukordades **toetada**.
- ▶ Seadke tiimiga sisse **regulaarne (igapäevane) hindamine**. Sellised protsessid võivad muuta raskused ja väljakutsed nähtavaks ning takistada asjadel valesi minemast. Ja tiimina on teil lisavõimalus koos lahendusi otsida, et saaksite kiiresti reageerida ja teha vajalikud kohandused.
- ▶ Rääkige oma tiimiga **noorte turvalisusest**. Parandage teadlikkust lastekaitsest ja sobimatust käitumisest (negatiivne sildistamine, diskrimineerimine, tõrjumine jne) ning vastumeetmete vajadusest.
- ▶ Parandage oma tiimi teadmisi, et nad oskaksid **ära tunda diskrimineeriva käitumise** ja pakkuge reageerimiskoolitust.

Juhend „Guidelines for good practice. Young person safety and youth exchange programmes“ (Iéargas, 2004) annab väärtuslikku teavet heast tavast ja noorte turvalisusest noortevahetustes.

Järeltegevus

Noorteprojektid ei lõpe hetkega, kui te noortele hüvastijätuks lehvitate. Suur osa õppimisest (õppeprotsessist) toimub pärast projekti, kui kõik on tagasi kodus ja neil on olnud ruumi ja aega kogemuste seedimiseks.

Järeltegevuses on oluline hindamis- ja seireprotsess, jätkusuutlik projektide planeerimine, noorsootöö kvaliteedi arendamine ja noorte jätkuv toetamine. Seadke **järeltegevuses fookus aspektidele, mis on seotud kaasamise, mitmekesisuse ja vähemate võimalustega noorte osalemisega** teie projektis.

Siin on mõned näited selle kohta, kuidas järeltegevus võib mõjutada projektide kaasavust ja asjaomaseid inimesi.

- ▶ Kutsuge oma **projektitiimi** mõtisklema oma kogemuste üle puudega ja puudeta noortest koosnevate segarühmadega töötamisel. Nende jaoks on oluline samm areneda ja üksteise kogemustest õppida. Rääkige nii väljakutsetest kui ka õnnestumistest ning kutsuge tiimiliikmeid jagama oma vaatenurki ja sarnaseid kogemusi. Mida nad õppisid ja mida teeksid järgmisel korral teisiti, et olla kaasavamad ja mitmekesisuse suhtes tundlikumad? Küsige, mida saaksite teie nende töö kvaliteedi parandamiseks teisiti teha. Julgustage neid arenemiseks liituma vastavate koolitustega.
- ▶ **Grupijuhid** on sageli erialaspetsialistid, kes on osalejatega juba varem töötanud. Kaasavate noorteprojektide käigus vaatlevad nad noori tegutsemas ja käitumas uues keskkonnas. Kuna nad saavad protsessi väljastpoolt vaadata, on nad sageli nähtu üle positiivselt üllatunud. Julgustage neid nende uute vaatenurkade üle mõtisklema, kuna need **võivad oluliselt mõjutada nende kutsealast lähenemist**. Koguge nende tagasisidet ja nõuandeid, et oma kaasavat projekti pikas perspektiivis arendada, kuna neil on osalejate kohta spetsiifilised teadmised.
- ▶ Hinnake projekti oma **valdkonnaülese partnerite võrgustikuga**. Kaasake osalejatelt, tiimiliikmetelt ja rühmajuhtidelt saadud tagasisidet. Mida te tagasisidest kõrva taha panete? Heitke pilk oma seatud eesmärkidele. Kas olete rahul partneritega? Kas peaksite kutsuma uusi partnereid (võib-olla töötama konkreetsete sihtrühmadega)? Kas jõudsite uute sihtrühmadeni? Kas projekt oli nii mitmekesine, kui ootasite? Kas potentsiaalsete osalejateni oli lihtne jõuda või peaksite oma suhtluse laiendamiseks täiustama oma suhtlusmaterjale ja strateegiaid? Mida õppisite ja mida soovite parandada, et muuta oma projektid kaasavamaks ja mitmekesisust arvestavamaks? Dokumenteerige oma arutelu tulemused järgmise kavandatava kaasava projekti jaoks.

Uurige vastastikuse nõustamise meetodit (ingl k peer consulting) (Coverdale), et toetada tiimiliikmeid, kaasates tiimiliikmete ja kolleegide teadmised ja kogemused.

Levitage infot!

Tegevused, mis suurendavad teie kaasava projekti, selle tulemuste ja õnnestumiste nähtavust, levitamist ja kasutamist, on üliolulised. Info levitamisega jõuate osalejatest palju suurema publikuni, ja tagate jätkusuutliku mõju kaasavale Euroopa noorsootööle. Mitmesuguseid teabelevistrateegiaid kasutades saate viia inimesed kurssi projekti tulemustega, omandatud teadmiste ja tähelepanuväärsete kogemustega ning seeläbi inspireerida edasist tegevust ja kaasamist. **Projekti tulemuste levitamine on üks võimas vahend kaasamise ja mitmekesisuse peavoolustamiseks.**

Ideed projekti levitamiseks

- ▶ Töötage oma partneritega välja teabelevistrateegia juba **ettevalmistusfaasis**, et saaksite projekti käigus tegevusi alustada. Võtke arvesse kõigi osapoolte vaatenurki ja nõudeid ning mõelge, **mida soovite oma tegevuse kaudu kommunikeerida** ning miks ja **kellele soovite selle teabe sihtida**, eriti kaasamise ja mitmekesisusega seotud teabe.
- ▶ **Jagage kaasavate projektide tulemusi, kogemusi, meetodeid ja häid tavasid, et peavoolustada kaasamist ja mitmekesisust ning inspireerida** teisi noorteorganisatsioone ja noorsootöötajaid oma kaasava noorsootööga. Levitage tulemusi kõigi asjakohaste partnerite võrgustike, olemasolevate sotsiaalmeediarühmade või veebiplatvormide kaudu, nagu programmi SALTO-YOUTH tööriistakast või programmi Erasmus+ projektitulemuste platvorm. Pöörduge puuetega inimeste kogukondade poole, et juhtida tähelepanu oma noorteprojektile ja kaasavale rahvusvahelisele noorsootööle.
- ▶ **Tehke oma teabematerjalid kättesaadavaks.** Nii demonstreerite tõelist kaasavat lähenemist. Samal ajal loote oma projektitulemustega võimaluse jõuda uute sihtrühmadeni. Nii võite leida uusi asjakohaseid koostööpartnereid ja ka huvitatud noori.
- ▶ **Noored on rahvusvaheliste projektide jaoks olulised.** Kaasake neid, et nad saaksid rääkida oma lugusid, jagada oma kogemusi ja **teavitada kaaslasi** programmide „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ võimalustest. Kutsuge neid koostama aruannet organisatsiooni uudiskirja jaoks või korraldama projektipartnerite toel üritust teie organisatsioonis või kohalikus kogukonnas.

Koju naasmine

Võimalik, et noored jõuavad tagasi oma kodukeskkonda inimesena, keda projekti kogemused ja õppeprotsessid on mõneti muutnud. Järelikult võib neil olla **raske uuesti sobituda** varasemale positsioonile oma eakaaslaste või pererühma seas. See võib olla protsess, mis **vajab rohkem isiklikku tuge**. Neil võib olla ka palju uut infot, mille üle mõelda, ja nende vahetus suhtluskonnas ei pruugi olla inimesi, kelle poole nad saaksid pöörduda, et kogetust rääkida. Arutage toetuse aspekti juba **projekti ettevalmistamise ajal** rõhutamaks, et see on kogu protsessi oluline osa ja vajab läbi mõtlemist. Vahetage häid tavasid, et partnerid ja rühmajuhid saaksid välja töötada toetavaid strateegiaid.

Veenduge, et noortel oleks võtmeisikud, kelle poole pöördudes nad tunnevad end kindlalt. Mõelge meetoditele või juhendamisstrateegiatele, et **ümberkujunemisprotsessi toetada** positiivsel viisil. Kui noored nii soovivad, siis kaasake noorte võrgustik (pere, sõbrad, usaldusisikud), et protsess oleks võimalikult kaasav.

Juhendage noori selles, kuidas nad saaksid kasutada oma uusi oskusi, teadmisi ja vaatenurki ühiskondlikus tegevuses või noorsootöös osalemiseks või nende kohalikes kogukondades **kaasa löömiseks**. Koostage ülevaade kohalikest gruppidest ja tegevustest, samuti muudest võimalustest nagu võrgustik „EuroPeers“ (SALTO-YOUTH). Tutvustage neile muid võimalusi, mida „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ pakuvad, näiteks **noorte osalustegevused** (Euroopa Komisjon, 2021) või **Euroopa solidaarsuskorpuse solidaarsusprojektid** (Euroopa noorteportaal, N/A).

Leia ideid noorte aktiivseks kaasamiseks DARE noorte eakaaslaste tugi-mudelidest (DARE Disable the BarRiErs, 2020).

„Olin lähedal koolist väljalangemisele. Mul vedas, et üks kohalik organisatsioon kutsus mind kaasavasse noortevahetusse Poolas.

See oli mul esimene kord välismaal käia. Minu inglise keel ei olnud ladus. Ma olin alguses häbelik ja mul oli raske ... aga lõpuks ei tahtnud ma lahkuda ja me kõik nutsime.

See kogemus muutis mind kuidagi ja kui kuulsin, et järgmisel suvel saan teist korda minna, hakkasin tõesti koolitööga tegelema ja sain palju abi selle organisatsiooni noorsootöötajatelt, kellega ma Poolas käisin. Nüüd pole mitte ainult mu inglise keel paranenud, vaid ma lõpetan sel aastal kindlasti ka kooli.

Need kogemused muutsid mu elu.”

Vähemate võimalustega osaleja Eestist rahvusvahelises kaasavas noortevahetuses „Building Bridges“.

Kaasamistugi programmides „Erasmus+“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“

„Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ pakuvad **lisarahastust kaasamise** ja muude funktsioonide jaoks, kuna kaasamine ja mitmekesisus on mõlema programmi oluline prioriteet. Kuigi mõningaid funktsioone on peatükkides juba esile tõstetud, leiate siit kokkuvõtte, mis annab teile võimalustest kiire ülevaate.

Pidage meeles! Kaasamine tuleb projektijuhtimisse hõlmata juba algusest peale, et tõhusalt kaotada osalemise tõkked. See kehtib ka eelarve kohta. Ülioluline on **ette planeerida lisakulud, mis võivad tekkida isegi projekti taotlemise etapis**. Mõelge grupijuhtidele, saatjatele ja teistele asjassepuutuvatele isikutele, keda võib lisaks vaja minna, ning arvestage nendega taotluses.

Tähtis! Loomulikult ei ole alati võimalik algusest peale ette näha iga kaasamisega seotud tugivajadust, kuna mõned vajadused ja sellega seotud kulud võivad selguda alles siis, kui teate täpselt, kes teie projektis osalevad. Programmide „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ kaasamisega seotud rahalise toetuse taotlemiseks peaksite siiski taotlemisetapis võimalikult täpselt märkima, millised teie vajadused võivad olla. „Erasmus+-i“ akrediteeringu või Euroopa solidaarsuskorpuse kvaliteedimärgiga on võimalik taotleda rahalise kaasamise toetust projekti hilisemas etapis (vt allpool). Ent programmi „Erasmus+ noored“ või solidaarsusprojektide üksikprojektitaotluste puhul ei ole võimalik hiljem lisaraha taotleda, isegi kui ilmnevad toetusvajadused, millest te taotlemise etapis teadlikud ei olnud. Proovige saada teavet ja hinnata oma rahalisi vajadusi võimalikult täpselt. See tähendab ka seda, et kui kavatsete puuetega noorteni jõuda ja neid kaasata, peaksite kaaluma puuetega seotud kaasamise kulusid. Kui te pole kindel, millised kulud võivad tekkida või kuidas kaasamisega seotud kulusid taotleda, võite nõu saamiseks pöörduda oma riikliku büroo programmiametnike poole.

Kaasatuse finantstoetus

Programmide „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ 1. põhitegevuse kõigis programmivormingutes saab hüvitada puuetega noorte individuaalsete vajadustega seotud kulud. Sellised kulud on näiteks füüsiliste või kommunikatsioonitõkete eemaldamise kulud, näiteks tõketeta buss reisiks või viipekeelelõlgid; isikliku abistaja maksumus; abivahendite rentimise kulu; spetsiaalsete reisikaupade maksumus, täiendav arstiabi; projekti jaoks vajaliku kindlustuse maksumus; ettevalmistava planeerimisvisiidi läbiviimise kulu; kulud, mis tekivad raskesti ligipääsetavate rühmadega, näiteks NEET- või maapiirkondades elavate noortega kontakteerumisel; rahastamismeetmed teavitamiseks või projekti materjalide ligipääsetavaks kujundamiseks jne.

Kõigil vormingutel on väga sarnane rahastamismehhanism.

- ▶ **Kaasamistoetus ühikuhinna alusel.** Igale vähemate võimalustega osalejale (v.a grupijuhid, saatjad ja läbiviijad) saab taotleda lisatoetust ühikuhinna alusel (ei ole saadaval noorte osalustegevuste ja solidaarsusprojektide puhul).

Euroopa solidaarsuskorpuses peab see toetus olema seotud **tugevdatud** mentorlusega (ingl k *reinforced mentorship*) (vt lk 29), st vähemate võimalustega noorte osalemise toetamiseks kohandatud tegevuste ettevalmistamise, rakendamise ja järeltegevusega.

- ▶ **Kaasamistoetus tegelike kulude alusel („Erasmus+ noored“) / erakorralised kulud („Euroopa solidaarsuskorpus“).**
  - Suuremate kaasamisega seotud kulude korral saate programmis „**Erasmus+ noored**“ taotleda nende kulude 100% rahastamist, kui need on otseselt seotud vähemate võimalustega osalejate (sh grupijuhid ja läbiviijad) ja neid saatvate isikute vajadustega. See hõlmab põhjendatud sõidu- ja elamiskulusid, kui nende osalejatele ei taotleta toetust ettenähtud eelarvekategooriate, nagu „Reisimine“ ja „Individaalne toetus“ kaudu. Kõik kulud peavad olema taotleja põhjendatud ja riikliku bürooga kooskõlastatud. Sel juhul rahastatakse neid tegelike kulude alusel. Lõpparuandele tuleb lisada asjakohased dokumendid.
  - **Euroopa solidaarsuskorpuse vabatahtliku töö projektides** saate taotleda 100% kulude rahastamist, mis on seotud mõistlike kohandustega või investeringutega materiaalsesse varasse, sealhulgas saatvate isikutega seotud kulud. Neid saab siduda ka tugevdatud mentorlusega ja asendada ühikuhinna alusel arvestatud kaasamistoetuse, kui viimane ei kata vähemalt 80% tehtud kuludest.
- ▶ **Täiendavalt taotletav kaasamistoetus.** Kui olete programmis „Erasmus+ noored“ akrediteeritud või teil on Euroopa solidaarsuskorpuse kvaliteedimärk, on teil võimalus **taotleda projekti elluviimise ajal lisakaasamistoetust tegelike kulude põhjal.** Kui näiteks mõistate, et teie projektiga seotud noorte individuaalsete vajaduste kulud on palju suuremad, kui kandideerimisel eeldasite (nt kroonilise tervisehäirega inimene vajab projekti jooksul palju rohkem toetust, teie projektiga liitub kurt ja vajate viipekeele tõlget vms), saate nende kulude katmist taotleda kuni 12 kuud pärast projekti algust.

Konkreetsed teostusvõimalused: mitmekesiste projektide formaadid

Programmi „Erasmus+“ noortevahetused

- ▶ **Lühiajalised projektid** (5–21 päeva) pakuvad turvalist keskkonda esimesteks rahvusvahelisteks kogemusteks. Noored saavad osaleda näiteks koos mõne noortegrupi või kaaslasega, keda nad juba tunnevad. Mõne grupiliikme jaoks võib tegevus toimuda isegi kohapeal.
- ▶ **Väiksem osalejate arv:** noortevahetustes, kus osalevad ainult vähemate võimalustega noored, on osalejate miinimumarv kümme.
- ▶ **Ettevalmistavad külastused** (vt lk 19) tagavad kvaliteetse tegevuse, hõlbustades nende planeerimist ja ettevalmistamist. Vähemate võimalustega noori kaasavate tegevuste puhul võib ettevalmistav visiit aidata tagada osalejate individuaalsete vajaduste rahuldamise. Külastusse saab kaasata vähemate võimalustega osalejate esindaja, kes osaleb planeeritud tegevustes, et aidata nende ettevalmistamisel ja kaasata neid tegevuse kavandamisse nii, et nende vajadustega arvestataks algusest peale. Ettevalmistavat külastust saab rahastada ühikuhinna alusel. Ettevalmistava koosoleku vajadus vajab riikliku büroo heakskiitu.

Euroopa solidaarsuskorpuse vabatahtliku tegevuse projektid

- ▶ **Lühiajaline individuaalne vabatahtlik tegevus** (kaks nädalat kuni kaks kuud) pakub lihtsat ja ligipääsetavat algust vähemate võimalustega noortele koos võimalusega läbida hiljem individuaalne pikaajaline vabatahtlik tegevus (kuni 12 kuud). Erandjuhtudel võivad individuaalsed vabatahtliku tegevuse projektid toimuda ka koduriigis, et julgustada ja hõlbustada vähemate võimalustega noorte osalemist. See ei kehti kõikides programmiriikides – võtke ühendust oma riikliku bürooga.
- ▶ **Grupiteenistus** võimaldab osalejate tiimidel koos vabatahtlikuna töötada ajavahemikus kaks nädalat kuni kaks kuud. See pakub turvalist keskkonda esimesteks vabatahtliku töö kogemusteks. Noored saavad osaleda näiteks koos mõne noortegrupi või kaaslasega, keda nad juba tunnevad. Mõne grupiliikme jaoks võib tegevus toimuda isegi kohapeal. Erandjuhtudel võivad individuaalsed grupiteenistuse projektid toimuda ka **koduriigis**, et julgustada ja hõlbustada vähemate võimalustega noorte osalemist.

- ▼ Soodustatud on **ettevalmistavad külastused** (vt lk 19) vähemate võimalustega noorte vabatahtliku töö toimumiskohta. Need võivad aidata tagada osaleja(te) individuaalsete vajaduste rahuldamise. Külastusse saab kaasata vähemate võimalustega osalejate esindaja, kes osaleb planeeritud tegevustes, et aidata nende ettevalmistamisel ja kaasata neid tegevuse kavandamisse nii, et nende vajadustega arvestataks algusest peale. Ettevalmistavat visiiti saab rahastada ühikuhinna alusel. Ettevalmistava koosoleku vajadus vajab riikliku büroo heakskiitu.
- ▼ **Tugevdatud mentorlust** saab rahastada, et pakkuda vähemate võimalustega noortele piisavalt tuge, nt sammsammulise toetuse või tihedamate kohtumiste vormis.

Noorte osalustegevused („Erasmus+“) ja solidaarsusprojektid („Euroopa solidaarsuskorpus“)

- ▼ Katsetada võib **noorte algatatud kohalike tegevustega**, nii et noored saavad esimesed kaasamiskogemused tuttavas keskkonnas. Organisatsioonid võivad aga toetada noori nii haldustoimingutes kui ka arengutreeneri (ingl k coach) leidmisel (vt allpool).
- ▼ **Paindlikud kriteeriumid** (kestus, osalejate maksimaalne arv, kohalikud/riiklikud/rahvusvahelised tegevused, teemad jne), mida saab hõlpsasti kohandada vähemate võimalustega noorte spetsiifiliste vajadustega.
- ▼ Mitteformaalse rühmana koos kandideerivad noored saavad projekti elluviimise jooksul **arengutreeneritelt** tuge maksimaalselt 12 päeva jooksul. Rahaline toetus treeneri-/koolitajakulude katmiseks peab olema põhjendatud ja riikliku büroo heaks kiidetud.
- ▼ **Kulud, mis on seotud vähemate võimalustega osalejatega** ja neid saatvate isikutega seotud kulud kaetakse tegelike kulude alusel. Taotleja peab kõik kulud põhjendama ja riikliku bürooga kooskõlastama.

REFLEKSIION

Kui hindate oma projekte ja võtate arvesse sellest juhendist loetu, siis millist lisatoetust võib vaja minna, et saaksite olla kaasav ja rakendada mitmekesisust oma noorteprojektis ning võimaldada võrdset osalemist selliste vähemate võimalustega osalejate puhul, kes vajavad tuge oma individuaalsete vajaduste pärast?

Iga riik Euroopas ja iga juhtum on erinev. Seetõttu peab teie riiklik büroo hindama, kas teie taotlused on mõistlikud, arvestades rühma, kellega te töötate. Ärge unustage selgitada, miks teie projekt seda toetust vajab.

Programmide Erasmus+ ja Euroopa: lisateavet rahastamismehhanismi kohta leiate programmi „Erasmus+“ juhendist ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ juhendist.

Viidatud materjalid

- autistica, N/A. Hosting accessible online events, meetings and webinars.
- autistica, N/A. Hosting accessible online events, meetings and webinars. <https://www.autistica.org.uk/what-is-autism/coronavirus/accessible-online-events>
- Călăfăteanu, A. M., García Lopez, M.A., 2017. In Council of Europe: T-Kit 8: Social inclusion.
- Călăfăteanu, A. M., García Lopez, M.A., 2017. In Council of Europe: T-Kit 8: Social inclusion. <https://book.coe.int/en/training-kits-youth/7484-t-kit-8-social-inclusion-2017-edition.html>
- Chupina, K., 2020. In: IJAB (ed.): Training modules: How to set up an inclusive international youth project.
- Chupina, K., 2020. In: IJAB (ed.): VISION:INCLUSION. Training Modules: How to set up an inclusive international youth project, IJAB (ed.). https://ijab.de/fileadmin/redaktion/PDFs/Shop_PDFs/VisionInclusion_TrainingModule_ENG.pdf
- Chupina, K., 2012. In: Council of Europe: COMPASS Manual on Human Rights Education for Young People: Disability and Disablism.
- Chupina, K., 2012. In: Council of Europe: COMPASS Manual on Human Rights Education for Young People: Disability and Disablism. <https://www.coe.int/en/web/compass/disability-and-disablism>
- Chupina, K., 2012. In: Council of the Europe: Youth and disabilities.
- Chupina, K., 2012. In: Council of Europe: Youth and disabilities. <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/youth-and-disabilities>
- Coverdale, N/A. Peer consulting.
- Coverdale, N/A. Peer consulting. https://www.coverdale.de/fileadmin/Germany/Toolbox/Peer_consulting.pdf
- Dadanides, S., 2018. The Journey of our Masks 2017-2018.
- Dadanides, S., 2018. The Journey of our Masks 2017-2018. <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=7P3OJNx9IEI>
- DARE DisAble the barRiErs., 2020. In: DARE Digital Storytelling Handbook of Empowerment!: DARE Youth Peer Support Model.
- DARE DisAble the barRiErs, 2020. In: DARE Digital Storytelling Handbook of Empowerment!: DARE Youth Peer Support Model <https://dare-project.de/handbook/>
- EFDS (English Federation of Disability Sport), 2015. Reaching more people through inclusive and accessible communications.
- EFDS (English Federation of Disability Sport), 2015. Reaching more people through inclusive and accessible communications. <https://www.youtube.com/watch?v=XGcoCZa-a50>
- European Commission, 2021. Erasmus+ Programme Guide.
- European Commission, 2021. Erasmus+ Programme Guide. https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/programme-guide/introduction/how-to-read-programme-guide_en
- European Solidarity Corps, 2021. European Solidarity Corps Guide.
- European Solidarity Corps, 2021. European Solidarity Corps Guide. https://europa.eu/youth/sites/default/files/european_solidarity_corps_guide_2021.pdf
- European Youth Portal, N/A. European Solidarity Corps Solidarity projects.
- European Youth Portal, N/A. European Solidarity Corps Solidarity projects. https://europa.eu/youth/solidarity/solidarity_projects_en
- European Youth Portal, N/A. Database of European Voluntary Service accredited organisations.
- European Youth Portal, N/A. Database of European Voluntary Service accredited organisations. https://europa.eu/youth/volunteering/organisations_en.
- GameCreator:DIY, N/A. Games for young people by young people.
- GameCreator:DIY, N/A. Games for young people by young people. https://www.salto-youth.net/downloads/toolbox_tool_download-file-1125/booklet_final.pdf
- IJAB (ed.), 2017. Language animation – the inclusive way.
- IJAB (ed.), 2017. Language animation – the inclusive way. <https://ijab.de/bestellservice/sprachanimation-inklusiv-gedacht-language-animation-the-inclusive-way>
- International Paralympic Committee, N/A. #WeThe15
- International Paralympic Committee, N/A. #WeThe15. <https://www.wethe15.org/the-campaign>
- Invisible Disabilities® Association (IDA), N/A. What is an invisible disability?
- Invisible Disabilities® Association (IDA), N/A. What is an invisible disability? <https://invisibledisabilities.org/what-is-an-invisible-disability/>
- TED talk, 2016. Kimberlé Crenshaw, Abby Dobson: The urgency of intersectionality
- TED talk, 2016. Kimberlé Crenshaw, Abby Dobson: The urgency of intersectionality. https://www.ted.com/talks/kimberle_crenshaw_the_urgency_of_intersectionality#t-931441
- Kreisau-Initiative, 2018. Building Bridges goes Greece: Diversity.
- Kreisau-Initiative, 2018. Building Bridges goes Greece: Diversity. <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=D13-tqy42Zc&list=PLEKCL6Y44z50n4lj6gqUea-kxTzeuTxUt>
- Kreisau-Initiative, 2017. Perspective Inclusion. Language and communication in international inclusive education.
- Kreisau-Initiative, 2017. Perspective Inclusion. Language and communication in international inclusive education. https://www.kreisau.de/fileadmin/Perspektive_Inklusion/170713_KI_PUB_ENG.pdf
- léargas, 2004. Guidelines for good practice. Young person safety and youth exchange programmes.

- léargas, 2004. Guidelines for good practice. Young person safety and youth exchange programmes. https://www.salto-youth.net/downloads/toolbox_tool_download-file-578/YouthRisk-Safety.pdf
- National Children's Bureau, 2017. Factsheet 4 Barriers of participation.
- National Children's Bureau, 2017. Factsheet 4 Barriers of participation. <https://councilfordisabledchildren.org.uk/resources/all-resources/filter/inclusion-send/factsheet-4-barriers-participation>
- SALTO-YOUTH, 2021. Inclusion and Diversity Strategy 2021-2027.
- SALTO-YOUTH, 2021. Inclusion and Diversity Strategy 2021-2027. www.salto-youth.net/inclusionstrategy/
- SALTO-YOUTH, 2020. Use your hands to move ahead 2.0.
- SALTO-YOUTH, 2020. Use your hands to move ahead 2.0. www.salto-youth.net/useyourhands
- SALTO-YOUTH, 2016. Youthpass Unfolded - also for Inclusion Groups.
- SALTO-YOUTH, 2016. Youthpass Unfolded - also for Inclusion Groups. www.salto-youth.net/youthpassunfolded
- SALTO-YOUTH, 2014. Inclusion A-Z. A compass to international Inclusion projects.
- SALTO-YOUTH, 2014. Inclusion A-Z. A compass to international Inclusion projects: Equity. www.salto-youth.net/inclusionAtoZ
- SALTO-YOUTH, 2006. No barriers No borders.
- SALTO-YOUTH, 2006. No barriers No borders. www.salto-youth.net/nobarriers
- SALTO-YOUTH, N/A. EuroPeers.
- SALTO-YOUTH, N/A. EuroPeers. www.salto-youth.net/europeers
- SALTO-YOUTH, N/A. Otlas The Partner-Finding Tool.
- SALTO-YOUTH, N/A. Otlas The Partner-Finding Tool. www.salto-youth.net/otlas
- SALTO-YOUTH, N/A. SALTO Inclusion & Diversity Resource Centre.
- SALTO-YOUTH, N/A. SALTO Inclusion & Diversity Resource Centre. www.salto-youth.net/inclusion
- SALTO-YOUTH, N/A. Strategic Partnership for Inclusion (SPI).
- SALTO-YOUTH, N/A. Strategic Partnership for Inclusion (SPI). SALTO-YOUTH. (N/A). www.salto-youth.net/spinclusion.
- SALTO-YOUTH, N/A. The European Training Calendar.
- SALTO-YOUTH, N/A. The European Training Calendar. www.salto-youth.net/training
- Sapin, K., 2013. Essential skills for youth work practice. https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/66923_book_item_66923.pdf
- Sapin, K., 2013. Essential skills for youth work practice. Călăfăteanu, A. M., García Lopez, M.A., 2017. In Council of Europe: T-Kit 8, 2017. Social inclusion.
- Călăfăteanu, A. M., García Lopez, M.A., 2017. In Council of Europe: T-Kit 8, 2017. Social inclusion. <https://book.coe.int/en/training-kits-youth/7484-t-kit-8-social-inclusion-2017-edition.html>
- Totter, E., 2020. In: IJAB (ed.): Training Modules: How to set up an inclusive international youth project.
- Totter, E., 2020. In: IJAB (ed.): Training Modules: How to set up an inclusive international youth project, IJAB (ed.). https://ijab.de/fileadmin/redaktion/PDFs/Shop_PDFs/VisionInclusion_TrainingModule_ENG.pdf
- UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2006. Preamble (5).
- UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2006. Preamble (5). <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/preamble.html>
- Youthpass, N/A. What is Youthpass?
- Youthpass, N/A. What is Youthpass? <https://www.youthpass.eu/en/about-youthpass/about/>

Further reading:

- DARE DisAble the barRiErs., 2020. DARE Practical Guide for Inclusion.
- DARE DisAble the barRiErs., 2020. DARE Practical Guide for Inclusion. <https://dare-project.de/dare-practical-guide-for-inclusion-2/>
- IJAB (ed.) 2020. "Yes, let's do this! – But how?" - An illustrated story to organise inclusive international projects.
- IJAB (ed.) 2020. "Yes, let's do this! – But how?" - An illustrated story to organise inclusive international projects. <https://www.vision-inklusion.de/en/yes-lets-do-this-but-how-an-illustrated-story-to-organise-inclusive-international-projects.html>
- IJAB (ed.), 2017. VISION:INCLUSION - An inclusion strategy for international youth work (including a lot of links and further reading materials)
- IJAB (ed.), 2017. VISION:INCLUSION - An inclusion strategy for international youth work (including a lot of links and further reading materials) https://ijab.de/fileadmin/redaktion/PDFs/Shop_PDFs/VisionInklusion_Handreichung_engl.pdf

---

Autorist

Elżbieta Kosek on olnud Kreisau-Initiative e. V. kaasamise projektijuht Berliinis alates 2013. aastast. Tema tee kaasava noorsootöö suunas sai alguse siis, kui ta asus 2007. aastal tööle Poola Krzyżowa Euroopa vastastikuse mõistmise sihtasutuse rahvusvahelises noortekeskuses. Sellest ajast alates on ta koordineerinud ja ellu viinud rahvusvahelisi kaasavaid noorteprojekte, mis hõlmavad eri vanuses, puuetega ja puueteta, mitmekesise sotsiaalse, majandusliku ja haridusliku taustaga noori.

Tema olulisemad projektid on kaasav rahvusvaheline noortevahetus „Building Bridges“ ja rahvusvaheline kaasava tantsu festival „International Inclusive Dance Festival“. Tema filosoofia on järgmine: mida rohkem mitmekesisust, seda parem.

Tema kogemuste kohaselt võimaldab sellistes mitmekesistes rühmades töötamine osalejatel eri tasanditel suhelda. Erinevusjooned, mis tulevad ühiskonna ootustest inimestele, seatakse kahtluse alla ja vaatenurgad muutuvad.

Lisaks noortevahetustele juhib ta kaasamiskoolitusi noorsootöö spetsialistidele ning koolitab ka selle valdkonna läbiviijaid ja koolitajaid. Ta on mitme rahvusvahelise noorsootöö teemalise kaasamist käsitleva publikatsiooni kaasautor.

Tekstide ja piltide reprodutseerimine on lubatud tingimusel, et viidatakse allikale ja autorile.

Uued programmid „Erasmus+“ ja „Euroopa Solidaarsuskorpus“ 2021–2027 on muutunud eelmise programmipõlvkonnaga võrreldes veelgi kaasavamaks. Sihtotstarbeline rahaline kaasamistoetus, uued vormingud, lihtsustatud kandideerimisprotsessid, samuti koolituse ja võrgustike loomise võimalused organisatsioonidele ja noorsootöötajatele suurendavad programmide juurdepääsetavust noortele, kellel on rahvusvahelistes projektides osalemisel rohkem takistusi kui nende eakaaslastel.

Teabematerjal „Kuidas paremini kaasata? Puuetega inimesi kaasavate Euroopa noorte projektide juhend“ on suunatud organisatsioonidele, noorsootöötajatele ja projektide läbiviijatele, kellel juba on Euroopa noorte projektide korraldamise kogemus, kuid kellel ei ole veel palju kogemusi projektidega, mis kaasavad puuetega ja tervisehäiretega noori. Eesmärk on aidata noorsootöötajatel tugevdada ja arendada oma oskusi kaasava ja mitmekeelsust arvestava noorsootöö suunas ning anda neile teadmisi puuetega ja tervisehäiretega noortega töötamiseks. Veelgi enam, see on üleskutse mõtiskleda oma noorte projektide kaasavuse üle ja uurida puuetega inimesi kaasava noorsootöö potentsiaali.

Juhend annab kompaktse ülevaate ning väärtuslikke nõuandeid programmide „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ lühiajaliste projektide kaasavate tegevuste kavandamise, elluviimise ja järeltegevuse kohta, tuues esile programmide „Erasmus+ noored“ ja „Euroopa solidaarsuskorpus“ konkreetsed funktsioonid, nagu kaasamise finantstoetus. Kontrollnimekirjad aitavad noorsootöötajatel ja organisatsioonidel olulistel aspektidel ja ülesannetel silma peal hoida.

